

VIGILIA

SZERKESZTI
SÍK SÁNDOR

SZÖRÉNYI ANDOR
TÓTFALUSY ISTVÁN
BALANYI GYÖRGY
FEKETE ISTVÁN
LAMARTINE
PAUL CLAUDEL
KODOLÁNYI JÁNOS
MIHELICS VID
írásai

1954 JULIUS

Ára 5 forint

TARTALOM

	Oldal
A valóságos lakoma	337
<i>Szörényi Andor</i> : Járt-e az Úr Jézus külföldön, végzett-e ott különleges tanulmányokat?	339
<i>Tótfalussy István</i> : Julius, Aratás (Versek)	347
<i>Balanyi György</i> : Szent Bonifác	348
<i>Fekete István</i> : Nádas (Vers)	353
<i>Lamartine</i> : Szentföldi képek	354
<i>Paul Claudel</i> : A látogatás (Vers)	358
<i>Kodolányi János</i> : Káprázatok háza (Elbeszélés)	359
<i>Mihelics Vid</i> : Eszmék és tények	372
A kis út	380

N A P L Ó :

Sarlósboldogasszony (382); Lamartine (384); Amerigo Vespucci (386); Püspök az eke mögött (389); Az Amazon-vidék indiánjai (389); Ahol az Érdy-kódexet irták (391) 382

Felelős szerkesztő és kiadó:

Sík Sándor

Főmunkatársak: *Mihelics Vid* és *Rónay György*

Kiadja a Vigilia munkaközösség. Kéziratokat Budapest 4. postafiók 152 címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos-u. 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk számla száma: 37.343.

Megjelenik minden hónap elején.

Ara: 5 forint.

A lapengedély száma: 7163/1947. T. M.

A VALÓSÁGOS LAKOMA

Jézus szétnéz, látja a körülötte hullámzó tömeget s magához inti a tanítványokat. „Sajnálom e népet — mondja. — Már harmadnapja kitarának velem és nincs mit enniük. Ha étlen küldöm haza őket, kiölnék az úton, mert néhányan messziről jöttek” (Márk. 8, 2—4). Előkerül a hét kenyér, az Üdvözítő leülteti a sereget, és megtörténik a második kenyérszaporítás. „Ették és jóllaktak” — mondja az Evangélium.

Négyezer ember, az asszonyokon és a gyermekeken kívül — mint Mátéból tudjuk (15, 38). Sokan messziről jöttek, s abban a lelkesedésben, mely az Úr Jézus közelében elfogta őket, a legtöbben bizonyára megfeledeztek arról, hogy életükről-italukról gondoskodjanak. Talán nem is számítottak ilyen hosszú távollétre — harmadnapja követték — talán éppen csak meg akarták hallgatni, s aztán nem bírtak szabadulni hatásától, nem bírtak elszakadni tőle. Jézus, ahogy végignézi rajtuk, fáradt, elcsigázott, barázdás, porlepte arcokat láthat, férfiakat, asszonyokat, gyermekeket. Tudja, hogy nincs mit enniük, és hogy éhesek, s ha így hazaküldené őket, sokan „kiölnének az úton”. Nézi, és megsajnálja őket.

Aki az Evangéliumot olvassa, minduntalan találkozik ezzel az irtalmas, bajainkban résztvevő, fájdalmainkban osztozó Jézussal. Ahogy meglátja a naimi özvegyet egyetlen fiának koporsója mögött, „megesik rajta a szíve” (Lukács 7, 13). Ahogy meghallja a jerikói két vak kiáltóását, „könyörületre indul”

(Máté 20, 34). Ahogy találkozik a zokogó Máriával és a Lázárt sirató gyászolókkal, „lelke mélyéig megindul” és könnyezik, s „mélyen megindulva” megy a sírhoz, hogy barátját föltámaszsa (János 11, 33—38). Nem úgy jár közöttünk, mint valami csodatevő erő egyébként közönyös birtokosa, nem úgy, mint magát fölsőbbrendűnek érző lény, aki egykedvű leereszkedéssel segít holmi alantas páriákon, hanem úgy, mint testvérünk, rokonunk, egy közülünk, mint emberségben felebarátunk, aki átérzi emberi fájdalmainkat, megindul emberi szenvedéseinken, könnyezik a halott fölött a könnyezőkkel és sosem feledkezik meg arról, hogy az éhezőknek ételt és a szomjazóknak italt adjon. „Sajnálom e népet” — mondja, és jóllakítja őket kenyérral.

Mintha keresné, ő, az Isten, hogyan lehet a legmelegebb, legkövetlenebb, legbizalmasabb közösségben velünk, emberekkel. Nyilvános működésének kezdetén egy mennyegző áll, egy lakoma: részvétel az emberi élet legelemibb tényeinek egyikében, a táplálkozásban, az evésben. Együtt eszik, együtt iszik velünk; Jézusnak ez a mondhatnók asztaltársi magatartása meglepően ismétlődik végig mind a négy Evangéliumon. Föltámadás után — hogy az Utolsó Vacsora szertartásos lakomáját külön ne említsük — újra és újra ezzel lép az apostolok, tanítványok bizalmas közelébe, ezzel ismerteti magát, a megdicsőült Isten Fia ezzel a mélységes, ősien egyszerű és természetes emberi gesztussal: enni kér és enni ad.

Mindenütt ez a mélységes, megrendítő emberi realitás: ahogy szinte beléveti magát abba, ami a legelemben emberi, ahogy ezekben az elemi létevényekben keresi velünk a közösséget, s ezeket szenteli meg, ezeket tölti meg a maga isteni tartalmával, ezeket lényegíti át úgy, hogy ugyanakkor meghagyja elemi voltukban: ételnek az ételt, kenyérnek a kenyeret, víznek a vizet és bornak a bort, minden elspiritualizálás és elszimbolizálás nélkül, ezzel az egyszerű meghagyással: „Vegyétek és egyétek”.

Miután az emmausziak hazasiettek Jeruzsálembe és beszámoltak élményükről az egybegyűlt apostoloknak, Jézus megjelenik köztük, köszönti őket; ők azonban — még az apostolok is, és még az emmausziak előkészítése után is — „zavarukban és félelmükben azt hitték, hogy szellemet látnak” (Lukács 24, 37). Mily jellemző jelenet! s milyen mély értelme és tanulsága van számunkra! Mennyire emberszabású, antropomorf módon gondolkodunk sokszor, amikor Istenről, mint abszolút szellemi lényről van szó; mily makacsul ragaszkodunk sokszor emberi szemléletünk képeihez, amikor pedig valamivel följebb kellene emelkednie lelkünknek! S amikor a második isteni Személy magára ölti emberségünket, amikor mintegy beléereszkedik emberségünkbe, leszáll annak elemi mélységeiig: akkor az ember sokszor, nagyon sokszor — a történelemben és mindennapi életünkben, mindennapi vallásos életünkben is — mintegy visszaretten ekkora valóságtól, ilyen közvetlen közösségtől és a hús-vér Jézusban, s az Eucharistia kenyerében közöt-

tünk élő Jézusban „azt hiszi, hogy szellemet lát”.

Pedig a katolikus kereszténységnek éppen ez a jellemzője: ez a hús-vér valóság, ez az Istenember, az Igének ez a Istentestessülése, ez a „vegyétek és egyétek”, ez a szimbólumoktól mentes megföllebbezhetetlen valóság. Mert vannak ugyan jeleink és jelképeink, de ezek konkrét valóságok jelei és jelképei, olyan elemi, mondhatnók egzisztenciális valóságokéi, amelyen a kenyér és az evés, az enni kérés és az enni adás. „En vagyok — mondja a szellemlátó apostoloknak az Úr Jézus. — Tappintsatok meg és lássatok. A szellemnek nincs húsa és csontja: mint nekem” (Lukács 24, 29).

A kereszténységet történelmének kezdetétől fogva követi és csábítja az elspiritualizálás kísértése. Olykor nyílt eretnekségeket támaszt, mások burkolton, lappangva húzódik meg az Egyházon belül; néha félreérthetetlenül jelentkezik, másszor szinte észre sem vesszük s csak a hitünk nagy igazságairól való ismeretek bizonytalanságában sejtethetjük jelenlétét. Csak az utóbbi századokban is: a modern deizmus különböző változatai nem megannyi kitérő — és zsákutca-e —, melyen az Inkarnáció mély valóságától, az emberré lett Isten misztériumától visszaborzadó kevély szellem igyekszik menekülni? De Jézus szava félreérthetetlen: „Tappintsatok meg. A szellemnek nincs húsa és csontja, mint nekem”. És végső bizonyosággal asztalához hív, közös lakomára, „jöjjetek ide és egyétek” — mondja; s jóllakat, nem jelképesen, hanem valóságos lakomán valóságos étellel: önnön testével, az élet Kenyerével.

(— . —)

JÁRT-E AZ ÚR JÉZUS KÜLFÖLDÖN, VÉGZETT-E OTT KÜLÖNLEGES TANULMÁNYOKAT ?

Az Úr Jézus nyilvános működését megelőző, úgynevezett rejtett életéről alig olvashatunk valamit az evangéliumokban. Szent Máté csak annyit mond el erről az időszakról, hogy amikor a Szent Család visszatért Egyiptomból, Szent József nem maradt Judeában, ahol Nagy Heródes véreskezű fia, Archelaus uralkodott, hanem Galileába ment „és megérkezvén, abban a városban lakott, melyet Názáretnek neveznek, hogy beteljesedjék, ami meg volt mondva a próféták által, hogy názáretinek fogják hívni (az Úr Jézus)” (2, 23). Erről a Názáretbe való visszatérésről beszámol Szent Lukács is: „És miután mindent elvégeztek az Úr törvénye szerint, visszatértek Galileába, az ő városukba, Názáretbe. A gyermek pedig növekedett és erősödött, telve bölcseséggel, és az Isten kegyelme volt rajta” (2, 39-40). S ettől az időtől kezdve az Úr Jézus nyilvános föllépéséig mindössze egy epizódot ír le még Szent Lukács: a tizenkét esztendős Jézus jeruzsálemi zarándoklását. Szűz Mária és Szent József minden esztendőben fölmentek Jeruzsálembe a husvét ünnepe alkalmával, s amikor Jézus tizenkét éves lett, őt is magukkal vitték. A történet, mindnyájunk előtt közismert. A kis Jézust csak harmadnapra találják meg Szűz Mária és Szent József a templomban; (a tanítók közt ülve, amint hallgatta és kérdezte őket. Álmélkodtak pedig mindnyájan, akik őt hallották, az ő okosságán és feleletein... Akkor hazatért velük Názáretbe és engedelmes volt nekik... Jézus pedig növekedett bölcseségben, korban és kedvességben Istennél és az embereknél” (2, 46-47, 51-52).

Ennyi az, amit a történelmileg hiteles, kánoni evangéliumok elbeszélnek az Úr Jézus rejtett életéről, s nem lehet csodálkozni, hogy szinte önkéntelenül fölmerül az ember lelkében a kérdés, mit csinált az Úr több mint harminc év alatt? S ez a kérdés kezdetül fogva izgatta a jámbor hívők kíváncsiságát is, s mivel nem kaptak rá feleletet a kánoni evangéliumokban, próbálták megtalálni a nem sugalmazott, úgynevezett apokrif evangéliumok legtöbbször egészen fantasztikus legendáiban és meséiben. Ez a kérdés azonban felmerült az Úr Jézus hitével szembenálló tábor tagjaiban is. Nem egy tudós, aki az Úr Jézus személyét, működését és tanítását mindenáron természetes úton kívánja megmagyarázni, erre a rejtett életre utal, mint amely Krisztus Urunk „titkának” megfejtése volna. Az a három évtized, melyről az evangélisták úgyszólván semmit sem jegyeztek föl, különleges tanulmányoknak, Palesztina határain kívüli tanulmányi utaknak az időszaka lett volna az Úr Jézus részéről: s ott a „külföldön” szívtá volna magába azokat a tanításokat, melyekkel új vallásának alapjait megvetette, és sajátította volna el a varázslat és kuruzslás mesterségét, mellyel gyógyításait, csodáit művelte.

Ez az elmélet sosem tartozott a legszerencésebb próbálkozások közé, a történelmi és földrajzi adottságokkal számotvető racionalista tudósok sem voltak hajlandók magukévá tenni. Ennek ellenére különböző népszerű tudományos munkákban, leírásokban és regényekben lépten-nyomon felbukkannak ilyen, vagy ehhez hasonló állítások, mégpedig rendszerint olyan formában, mintha azok a haladó tudomány legújabb és legbiztosabb eredményei közé tartoznának. Erdemes tehát egy kicsit foglalkozni ezzel a problémával. Amikor ezt a kérdést vizsgáljuk, akkor természetesen elsősorban az evangéliumokra, mint az Úr Jézus életének egyetlen hiteles dokumentumára támaszkodunk, de figyelembe vesszük mindazokat a profán történelmi forrásokat és emlékeket is, melyek rávilágítanak az Úr Jézus korának vallási, kulturális és szociális viszonyaira.

Elsősorban meg kell állapítanunk azt, hogy az a próbálkozás, mely az Úr Jézus nyilvános működését, tanítását és csodáit előzőleg végzett külföldi tanulmányokkal igyekszik megmagyarázni, sem nem haladó, sem nem új és modern. A babiloniai Talmud Szanhedrin 107 b. (v. ö. Szotá 47 a, és Sabbát 104 b.) fejezete ír először arról, hogy a názáreti Jézus egy bizonyos Jehosua ben Perachja nevű rabbinak volt a tanítványa, s vele együtt menekült el Egyiptomba Alexander Janneus király üldözése elől. Jézus ott megtanulta a varázslás mesterségét. Az egyiptomiak azonban titokban tartották e tudományukat, s nem engedték meg, hogy varázskönyveiket külföldre vigyék; ezért Jézus a testébe vágott sebbe illesztette a varázstekercset. Így sikerült neki kicsempesznie azt Egyiptomból, és ennek segítségével vezette tévútra Izrael népet. Eddig a Talmud. A babiloniai rabbiknak ez a meséje legalább négy száz esztendővel Krisztus után keletkezett, s a sok lehetetlenség mellett durva kronologiai tévedést is tartalmaz. Mert Jehosua ben Perachja rabbi mintegy egy századdal Krisztus előtt élt. Alexander Janneus király ugyanis, aki a farizeusoknak ádáz ellensége volt s közülük sokat ki is végeztetett, Kr. e. 103–76-ban uralkodott. Nézzük meg azonban közelebbről, végzett-e, végzethetett-e az Úr Jézus külföldi tanulmányokat, megmagyarázható-e az ő működése ily módon? Erre a kérdésre kettős választ adunk: 1. az Úr Jézus nem mehetett külföldre tanulmányokat folytatni; 2. az Úr Jézus ténylegesen nem járt külföldön és nem végzett ott semmiféle különleges iskolát.

1. Az Úr Jézus nem mehetett külföldre tanulmányokat folytatni.

Ez következik mindenekelőtt a Krisztus korabeli zsidóságnak a pogány népekkel szembeni valláserkölcsi felfogásából és általános magatartásából. Szűz Mária és Szent József az evangéliumok egybehangzó tanúsága szerint rendkívül buzgó, istenfélő, az ószövetségi törvényt pontosan megtartó nevelői voltak az Úr Jézusnak. Főleg Szent Lukács leírásából tudjuk, hogy a Boldogságos Szűz Mária mily pontosan eleget tett a mózesi törvény minden előírásának, még olyannak is, melyre egyáltalában nem lett volna kötelezve. Nyolcadnapon körülmetéltette a Kisdedit, negyven nap elteltével elvitte a templomba, s bemutatta a törvényben

előírt tisztulási áldozatot. Szent Lukács kifejezetten mondja, hogy csak azután mentek haza Názáretbe, „miután mindent elvégeztek az Úr hivénye szerint” (2, 39). A törvény előírását tartották meg azzal is, hogy minden esztendőben husvét ünnepére elzarándokoltak Jeruzsálembe, s az írástudók szabályai szerint tizenkét éves korában már a kis Jézust is magukkal vitték. Világosan áll tehát előttünk az a tény, hogy Szűz Mária és Szent József pontosan megtartották az ószövetségi törvény parancsait, hogy annak a kornak hithű, jámbor és buzgó zsidói közé tartoztak.

Márpedig a hithű zsidó és a többi pogány népek (a „góim”) közé már az Oszövetség hatalmas válaszfalat emelt, hogy a kinyilatkoztatott vallás tanítását megvédje a pogány bálványimádás erkölcstelen és bomlasztó befolyásától. Még azok a próféták is, akik félreérthetetlenül megjövendölték, hogy az eljövendő Mesiás országa kiterjed majd az összes népekre, az egész világra, megkövetelték, hogy *addig* a zsidóság tartózkodjék a pogányoktól, ne vegyen át tőlük semmi vallási vagy kulturális eszmét, sőt a közönséges politikai szövetséget is tilalmazták. A hosszú időn keresztül idegen elnyomás, politikai és szellemi befolyás alatt élő zsidóság kénytelen volt az Oszövetségnek a pogányokkal szembeni törvényeit számos tiltó rendelkezéssel bővíteni. Főleg a hellenista korban kellett a törvény általános előírásait az új helyzethez alkalmazni, az élet új körülményeit figyelembe vevő szabályokat fölállítani: abban a korban, amikor előbb a szeleucidák, majd később a rómaiak alatt Palesztinában is egyre több pogány telepes élt, és az idegen uralkodók valláserkölcsi és szellemi behatásokkal is igyekeztek a maguk politikai hatalmát megszilárdítani. A hellenista kortól kezdődik az írástudók óriási befolyása a zsidóság vallási és kulturális életében, ettől kezdve keletkezik az a számtalan szabály, mely a jámbor zsidót az élet minden körülményei között meg akarta védeni a pogányság bomlasztó befolyásától. A Talmudban rengeteg előírást találunk e vonatkozásban, s ha tudjuk is, hogy ezeket nem lehet minden további nélkül a maguk egészében az Úr Jézus korába visszavetíteni, annyi bizonyos, hogy ezek a szabályok lényegileg ismertek és kötelezők voltak akkor is. És ha az élet különböző körülményei sokszor erősebbek voltak, mint a törvény paragrafusai, tény, hogy a Krisztus korabeli jámbor zsidó vallásának és nemzetének számtalan törvénye választotta el a pogány világ világnézetétől, valásától és kulturájától.

Ha például arra gondolunk, hogy nagypénteken a zsidók nem hajlandók bemenni Pilátus házába, hogy meg ne fertőzessenek, hanem rituálisan tiszták maradván megehessék a husvéti bárányt, (pedig a pogány római helytartótól függött tervük sikere), akkor láthatjuk, mily áthidalhatatlan szakadék választotta el a zsidót a nem-zsidótól (v. ö. Jn. 18, 28; 5 Móz. 16, 3-4; 2 Krón. 30, 3. 13 stb.). És ha még az első keresztények közt is botránynak számított, hogy egy zsidó bemenjen egy pogány házába s ott egyék, és ha emiatt többen a jeruzsálemi őskeresztények közül kikelték szent Péter ellen (Ap. esel. 11, 1-3), akkor egészen világos előttünk, hogy jámbor, hithű zsidó nem adhatta gyermekét pogány iskolába, pogány mesterek kezébe, nem küldhette fiát külföldre tanul-

ni: Szűz Mária és Szent József nem küldhették és nem engedhették Jézust pogány földre pogány tanítókhöz.

Ebben azonban nemcsak vallásuk törvényei akadályozták őket, hanem szociális helyzetük is. Az evangéliumokban ugyan sehol sem történik világos utalás a Szűzanyáék anyagi helyzetére, de amit mondanak, abból kétségtelen, hogy mind Szűz Mária, mind Szent József a szegény néposztályhoz tartozott. Egy eldugott, kis, még Galileában is jelentéktelenné számító falucska ács mestere semmiképpen sem fedezhette egy külföldi tanulmányút óriási költségeit.

De nem mehetett az Úr Jézus külföldre tanulni azért sem, mert tanítása semmi lényeges kapcsolatot nem mutat azoknak az országoknak kulturájával, melyek ilyen tanulmányút szempontjából szóba jöhetnének, vagy amelyekkel ténylegesen összefüggésbe hozták. Az Úr Jézus működésének, tanításának forrásaként Egyiptomot, Indiát és a görög-hellenista világot szokták megemlíteni. Amint láttuk, a Talmud Egyiptomot jelöli meg mint olyan országot, ahonnan Krisztus Urunk a „varázstudományt” magával hozta. E mögött a Kr. u. legalább négyszáz évvel költött mese mögött azonban valószínűleg van valami történelmi mag. Mégpedig a Szent Máté evangéliumában elbeszélt és a rabbik által is jól ismert egyiptomi menekülés története. Amikor azonban a Szent Család Egyiptomba menekült, a kisdéd Jézus nem volt több más fél évnél és nem igen maradtak ott egy évnél hosszabb ideig. Azért kellett ugyanis menekülniök, mert Heródes meg akarta gyilkoltatni a Kisdédet, éppen azért, amikor ez a veszedelem elhárult Nagy Heródes halálával, a Szent Család nyugodtan visszatérhetett Palesztinába. Azt nem tudjuk ugyan, hogy az egyiptomi menekülés és Heródes halála között mennyi idő telt el, de az bizonyos, hogy rögtön a halál bekövetkezése után jelentette az angyal Szent Józsefnek, hogy térjen vissza Palesztinába (Mt. 2, 20-21). Mert a Palesztinával határos Egyiptomban egy hónappal Heródes halála után természetes úton is értesült volna Szent József a fontos eseményről. A Szentírás és a hagyomány nem mondja meg, hogy mennyi idő telt el a menekülés és a visszatérés között, de még ha három-négy esztendőt vennénk is, akkor sem volt az Úr Jézus a visszatéréskor öt-hat évesnél idősebb. Ekkor tehát még nem hatolhatott be az egyiptomi kultúra és valóság rejtelmeibe. Az ősi egyiptomi kultúra és vallás abban a korban már egyébként is erősen lehangoló volt, mert kiszorította az Egyiptomban is győzelmesen tért hódító hellenizmus. És ezzel az ősi egyiptomi vallással, a fáraók földjének kulturájával semmi kapcsolatot és egyezést nem találhatunk az Úr Jézus evangéliumában. Egyiptomból tehát sem gyermekkorában, sem később nem vehette az Úr Jézus a maga tanítását.

De talán India, a buddhizmus szülőföldje s a fakírok hazája volna az az ország, mely természetes módon megfejtí az Úr Jézus szereplésének titkát? India és az indiai valláserkölcsök világ, az indiai kultúra pár évtized óta úgy szerepel az európai közönség egy részének szemében, mint régi és új kínzó problémák megváltó felelete. Nem csodálkozhatunk tehát azon, hogy egyesek éppen ezt az országot jelölik meg az Úr Jézus különleges ta-

nulmányainak helyeként. Ez az állítás nemcsak vallási szempontból tévedés, hanem kulturtörténeti szempontból is képtelenség. Mert ha valahol, úgy az ókor mezopotámiai, kisázsiai és az európai kulturájában és vallásában lehetne megtalálni az indiai behatást: azoknak a pogány népeknek lelkivilágában, melyek földrajzilag és történelmileg összeköttetésben voltak Indiával. De ha ezeknek az országoknak világnézetét, vallási és profán kulturáját vizsgáljuk, meg kell állapítanunk, hogy ahhoz a kulturához, mely később a nyugati kulturának egyik főforrása lett, az indiai lelkiség nem adott hozzá egy szikrát sem. Az ókori Keleten India hét pecséttel lezárt terület volt egész Nagy Sándor koráig (Kr. e. 356–323). A Nagy Sándorral megindult nagy szellemi mozgalom, a hellenizmus befőrt Indiába is, de ez csak azt eredményezte, hogy ettől kezdve az indiai szellemi életben egyre több és több görög-hellenista elemet fedezhetünk föl. Ezzel ellentétben még az a hellenizmus is, mely mesterien olvasztotta magába különböző népek egymásnak sokszor ellentmondó kultúrkinceseit és valláserkölcsi tanítását, teljesen idegen marad az indiai világnézettel szemben. Abban a hellenista kulturában és lelkiségben, melyben egészen kis népek szellemiségéből is találhatunk komoly elemeket, az indiai világnézetből nem találunk semmit sem. Es ezen nem is szabad csodálkoznunk. Hiába próbált Ashoka indiai király a Kr. e. III. század közepe táján buddhista misszionáriusokat küldeni Szíria, Egyiptom, Görögország és egyéb nyugati ország felé: ezeknek a népeknek egész lelki beállítottsága, természetes ösztönelete, politikája és kulturája a legélesebb tagadása volt mindannak, amit ezek a misszionáriusok hirdettek. Hogy mennyire sikertelen és hiábavaló volt ez a próbálkozás, arra jellemző, hogy egyetlen érdekelt ország történelmi feljegyzéseiben és emlékeiben sem maradt fenn a legkisebb nyoma sem, csak Ashoka király 13. rendeletének szövegéből értesülünk róla.

Es ha már a pogány kulturában, a korabeli pogány vallásokban sem fedezhetjük föl India behatását, hogyan lehetne azt megtalálni, föltételezni az Úr Jézus Krisztus tanításában? Az Úr Jézus dinamikus és optimista, a földi létből az örök életbe ívelő vallása a legélesebb tagadása mindannak, amit a buddhizmus pesszimista, a nagy semmibe, a nirvánába torkoló és végeredményben Isten nélküli vallása tanít, Indiai behatás először a Kr. u. III. században jelentkezik egyes mezopotámiai keresztény eretnek szektákban, főleg a manicheizmusban. Az Úr Jézus tehát nem járhatott, nem tanulhatott semmit sem Indiában.

Marad az utolsó lehetőség, mely mind földrajzilag, mind történelmileg a legkézenfekvőbb: az a *görög-hellenista világ*, mely nemcsak körülötte egész Palesztinát, hanem amelynek fontos települései, gócpontjai is voltak a választott nép földjén. Az Úr Jézus azonban nem tanulhatott és nem vehetett át semmit a hellenista pogány műveltségéből. Hatalmas tudományos munkák foglalkoznak a görög-hellenista kulturával, melybe a kereszténység beállt, melyben az apostolok és utódaik az evangéliumot hirdették. S a hitetlen tudomány képviselőinek nagy része maga is lehetetlennek mond minden idegen behatást az Úr Jézus „eredeti” tanításában, s csak egy későbbi fejlődés eredményeként en-

gedi meg az ősi tannak a hellenista világnézettel való keveredését. A különböző elméleteknek ismertetése lehetetlen egy ilyen rövid kis értekezés keretében (bővebb felvilágosítást találhat mindenki Artner Edgár „Ókeresztény dogmatörténelem” című monografiájában), mi csak egyetlen alapvető ellentétre mutatunk rá, mely teljességgel kizárja, hogy az Úr Jézus — vagy akár utódai — ebből a hellenista kultúrvilágból merítették volna az evangélium számára. Ez az alapvető ellentét a megváltás krisztusi dogmájában található meg. Senki előtt sem lehet kétséges, hogy a kereszténység lényege, az evangélium központi tanítása a megváltás titka. De éppen ez volt kezdettől fogva a legnagyobb oktalanság és botrány a görög-hellenista ember szemében. Az értünk szenvedő, az Istennek a helyettesítő elégtételt megadó, a keresztfán meghaló és halálával az emberiséget megváltó Jézus Krisztus az akkori világ számára oktalanság volt (1 Kor. 1, 23). Az athéni Areopágus bölcsői gúnyolódva kacagtak Szent Pál szemébe, amikor nekik az örök életről, az örök életet megnyitó Krisztusról próbált prédikálni (Ap. csel. 17, 32). Ennek az oka azonban nemcsak a pogányság többistenhitében, anyagelvű világnézetében, erkölcsi beállítottságában keresendő, hanem éppen a megváltásnak e tanításában, mely a hellenista ember számára egyszerűen érthetetlen képtelenség volt.

A tisztábban gondolkodó pogányok is belátták, hogy az ember esendő, nyomorultságában szabadulásra, megváltásra szorul. De az emberiség megváltását, a boldogság után szomjazó ember vágyainak kielégítését ők az ember saját erejéből gondolták megvalósítani, s rendszerint egy „másik” világban, ezen az életen túl lévő világrendben. És éppen ebben van az alapvető ellentét a görög-hellenista világ és a kereszténység között. Igen helyesen írja Nygren: „A vallás nem más, mint Istennel való közösség. Ennek elérése két módon képzelhető el. Vagy ázáltal, hogy az emberit istenivé emeljük: és ez az egocentrikus (hozzátéhetjük: antropocentrikus) vallásnak, az „Erosznak” a válasza. Vagy pedig úgy, hogy az Isten a maga irgalmában lehajol az emberekhez: és ez a theocentrikus vallásnak, az „Agapénak” a válasza.” A hellenista világnézetbe sehogy sem fér bele az irgalmas, végtelen szeretetében a Földre lehajló, az emberi történelem folyásába emberi alakban beleálló és történelmileg determináló eseménysorozattal az emberiséget megváltó Isten eszméje. Mivel pedig ez a kereszténység lényege, azért Krisztus Urunk nem vehette a maga tanítását a görög-hellenista világból sem.

2. Jézus Krisztus valóban nem végzett tanulmányokat külföldön.

Az Egyiptomból való visszatérése után az Úr Jézus élete a nyilvános fellépés idejéig Názáretben folyt le, ahogy egyszerűen, pár szóval Szent Máté írja: „És megérkezvén, abban a városban lakott, melyet Názáretnek neveztek, hogy beteljesedjék, ami meg volt írva a próféták által, hogy názáretinek fogják hívni” (2, 23). Ez a názáreti tartózkodás annyira köztudomású volt, hogy nagycsütörtök este a főpap udvarában Pétert azzal vádolják: „Ez is a názáreti Jézussal volt” (Mt. 26, 71; Mk. 14, 67), és Pilátus a ke-

resztre is felíratta: „Názáreti Jézus, a zsidók királya” (Jn. 19, 19). Éppen ezért az Úr Jézus követőit először „názáretieknek” nevezték (Ap. csel. 24, 5) és csak később, Antióchiában használták az ő megjelölésükére a „christianoí” szót (Ap. csel. 11, 26). A rabbinista irodalomban azonban a Talmudtól kezdődően mindmáig a „názáreti” szó jelöli a keresztényt.

Amikor az Úr Jézus nyilvánosan föllép és „hazájában”, Názáretben prédikál a zsinagógában, akkor mindenki megbotránkozik és csodálkozik rajta: honnan vette „ez az ács” az ő tudományát és csodatevő erejét (Mk. 6, 3). Így beszélnek róla: „Nemde ez az ács fia? Nemde anyját, Máriának hívják? és atyjafiai Jakab, József, Simon és Judás? És nővérei nemde mind nálunk vannak? Honnét vette tehát mindezeket?” (Mt. 13, 55-56) Názáret kis, eldugott falu volt Galileában, ahol mindenki ismerte az egész községet, annak apraját-nagyját, amikor Jézus tanít, akkor egyszerűen nem tudnak hová lenni a csodálkozástól, hiszen nemcsak az eddig ácsmesterséget folytató Jézust ismerték nagyon jól, hanem egész rokonságát is, akik közül többeket névszerint is felsorolnak. Ott Názáretben az egész falu tudott volna arról, ha az Úr Jézus végzet? volna különleges iskolákat, ha akárcsak hazájának tudós rabbijainál tanulmányokat folytatott volna. Egy názáreti ifjú külföldi útja, idegen országban végzett teanulmányai pedig egyenesen „világszenzáció” lett volna a lakosság számára. De hiszen éppen ez a názáretiek botránkozásának főoka: az, hogy olyan valaki akarja őket tanítani, aki közönséges ács volt eddig, aki szegény familia igénytelen gyermeke, akinek egyetlen tudós rabbitól sincs semmiféle ajánló levele, nem hogy külföldi képesítése volna. Később is gyakran szegeznek szembe az Úr Jézussal a zsidók, hogy milyen címen követel magának és tanításának hitelt, amikor mindenki nagyon jól ismeri názáreti multját, egész életét és egyszerű, szegény familiáját (Jn. 6, 41-42; 7, 27. 46-53). Az egyik sátoros ünnep alkalmával így zúgolódnak: „Mikép tudja ez az Írásokat, holott nem tanulta!” (Jn. 7, 15).

Szerte az országban hirdeti az Úr Jézus az evangéliumot, egyik csodat a másik után műveli, emiatt acsarkodnak ellene, gúnyolják, szidalmazzák, de soha, egyetlen egyszer sem vádolják meg őt azzal, hogy külföldről, idegenből csempészte be eszméit Izraelbe, hogy pogány varázslatokat űz. Azt mondják nem egyszer, hogy „ördöge van”, becsmérlik őt azzal, hogy „szamaritánus”, de senkinek eszébe sem jut őt „varázslónak”, pogány szokások és tanítások hirdetőjének mondani, pedig ez lett volna a legkézenfekvőbb, ha járt volna külföldön (Jn. 7, 20; 8, 48. 52). Ráfogják, hogy „meghaborodott” (Mk. 3, 21; Jn. 10, 20), hogy Belzebubnak, az ördögök fejedelmének erejével űzi ki az ördögöket (Mt. 12, 22; Mk. 3, 22 kk.; 9, 34 kk.; Lk. 11; 15); megvádolják azzal; hogy félrevezeti a népet (Jn. 7, 11-12. 46-47), nem hisznek benne még saját rokonai sem (Jn. 7, 5). De amikor az Úr Jézus odafordul a templomban összeagyúlt tömeghez és az abban elkeveredett írástudókhoz és farizeusokhoz: „Ki vádolhat engem közületek bűnről?” (Jn. 8, 46), akkor még legelvakultabb ellenségének sem jut eszébe az, hogy őt pogány mágiával, idegen „import”-tanítással vádolja, pedig ezzel tehetné volna az Urat gyűlöletessé és megvetetté a zsidók előtt.

Nyilvános működésének végén, a nagy-sütörtöki perben a zsidó főtanács tagjai mindent megmozgatnak, hogy akár hamis tanúk által is, de olyan vádat kovácsolhassanak Jézus ellen, melynek alapján a törvény paragrafusai szerint halálra ítéleshessék. Mégsem került elő a varázslásnak és pogány tanítások terjesztésének vádja, annyira képtelennek tartották ezt maguk a főpapok is. Pedig ez lett volna a legegyszerűbb jogcím a halálos ítéletre, hiszen már a legrégebb mózesi törvénygyűjtemény világosan előírja: „Varázslót ne hagyj életben” (2 Móz. 22, 18), vagy egy másik mózesi előírás: „Az olyan férfiú vagy asszony, akiben hallottidéző vagy jósló lélek lesz, halállal lakoljon; kövezzék agyon őket, vérük legyen rajtuk” (3 Móz. 20, 27).

Abban a korban nem kis számmal működtek varázslók nemcsak a pogány világban, hanem Palesztina határain belül is. Ilyen volt pl. a Szamaria városában úzérkedő Simon mágus (Ap. csel. 1. 8, 9-11), ilyen volt a ciprusi prokonzul mellett működő zsidó varázsló Barjesu (Ap. csel. 1, 13, 6-10). A kereszténység viszont alapítójának nyomdokait követve kezdettől fogva a legélesebben szembehelyezkedett minden titkos mesterkedéssel, minden mágikus pogány ritussal. Ez az éles elítélés éppen a mágianak és babonának egyik ókori központjában, Efezusban nyilvánult meg legvilágosabban, amikor azok a hívek, akik egy ideig még ragaszkodtak régi babonáikhoz, 50.000 dénár értékű könyvet, varázstekercset égettek el nyilvánosan (Ap. csel. 19, 17-19).

Az Úr Jézus földi életének több mint kilenczted részéből úgy szólván semmit sem tudunk, de az bizonyos, hogy ez idő alatt ő, aki „mindenben hasonlónak lett testvéreihez” (Zsid. 2, 17) és „kiüresítette önmagát, felvette a szolga alakját” (Fil. 2, 7), a szegény falusi mesteremberek egyszerű, igénytelen életét élte. Az ő csodái nem magyarázhatók meg semmiféle varázslattal és bűvészkedéssel; evangéliumában hiába keressük korának pogány bölcséleti és valláserköcsi eszméit: az Úr Jézus „titkát” nem lehet semmiféle külföldi tanulmánnyal és tartózkodással megfejteni.

A Krisztus-misztériumnak egyetlen kulcsa az, hogy „kezdeten volt az Ige, s az Ige Istennél volt és Isten volt az Ige” (Jn. 1, 1). S ez az örök, isteni Ige az idők teljességében belépett az emberiség történelmébe, a názáreti Jézus személyében „testté lett és miköztünk lakozott” (Jn. 1, 14).

JÚLIUS

*Lassan elült a vihar. A villámok lobogása
még át-átfénylett a redőnyök lécei közt, de
a dörgés szava már mind messzebről zajdult meg,
s míg a völgyeken át ideért, moraját szelidebbé
porlasztotta a visszhang. Reggel, ahogy kisiettem
széjjelnézni, a nap ragyogott, a szél alig ébredt,
és csak a földre tiport, sárverte barack, a kidöntött
ágas, a barna kerítés megrokkant kapufája
s a kéklő hajnalka tudott a nagy zivatarról.*

Tótfalussy István

ARATÁS

*Surran a fényes acél, az aranyló búza lehajlik,
s rendekben hever a sokzizegésű kalász.
Aldással e napon, te verejték, emberi munka!
Késő ősz szeleit semmibevéve, kemény,
Érces ekével a nyers, szittyó ugaron te vetettél
barna barázdából ágyat a magvak alá,
szarvánál fogvást te vezetted a bárgyu kis ökröt
a fésűs borona, majd meg a henger előtt,
s most, a heves nyárban, tüzetontó déli verőben
újra a te karodon mozdul a fényes acél.
S áldással e napon, csodatévő isteni áldás!
A te fehér takaród óvta a zsenge vetést
téli időn, tavaszon te ragyogtál vig sugarakkal
— élet a gyengének — fényt, nevelő melegét,
a szépen suhógó essők fonalát te sodortad,
a te lehelleledet hordta a hajnali szél,
s — gondos gazda te is — magad istápolta az ifjú,
szőke szemet, mely most új kenyeret szaporít.*

*Surran a fényes acél, az aranyló búza lehajlik.
Emberi s isteni mű: épül a kéve-kereszt.*

Tótfalussy István

SZENT BONIFÁC

Németország apostolát halála ezerkétszázadik évfordulóján két nagy nemzet ünnepli egyforma szeretettel és bensőséggel: az angol, amelyik szülte és nagyvá nevelte és a német, amelyik keblére ölelte és apostolává fogadta. Az ünneplés mindkét nemzet részéről elsősorban a nagy magvetőnek és a fáradhatatlan apostolnak szól, aki vérrel pecsételte meg igehirdetését. Kétségtelen ugyanis, hogy Bonifác gazdag és sokoldalú működéséből első helyen térítői tevékenységét kell kiemelnünk. Az ir-skót szerzetesek lelkes, de rendszertelen és kapkodó próbálkozásai után ő vette először munkába a német törzsek rendszeres térítését. Munkáját nagy körültekintéssel és példaadó módszerességgel kezdte s minden parányi részletében szorosan alkalmazkodott a kereszténység középpontjából nyert bölcs útmutatásokhoz.

E Szentekkel való állandó összeköttetés nyomában nevezetes következmények sarjadtak, melyek egyrészt egy csapásra kiemelték Bonifác vállalkozását elszigetelt helyi jellegéből és egyetemes egyháztörténeti jelentőséget kölcsönöztek neki, másrészt jelentékenyen emelték színvonalát és fokozták sikereit. Hiszen Bonifác mint pápai igehirdető egy pillanatra sem érthette be azzal a pogány babonákkal és hiedelmekkel fertőzött álkereszténységgel, melyet Thüringiában, Hessenben és más német tartományokban maga előt talál. Ő mindenütt a hamisítatlan krisztusi tanítás tiszta búzáját hinteggette és kíméletlen harcot indított minden megalkuvás és félmegoldás ellen. Ugyanakkor azonban tőle telhetőleg kímélni igyekezett a megtérő pogányok nemzeti és emberi érzékenységét. Azzal a nemes szabadelvűséggel, mellyel annakidején Szent Ágoston apát angolszász őseinek a keresztény Egyházba térését eszközölte, ő is sok olyan elemet átvett az ősi pogányságból, mely nem ellenkezett kifejezetten a keresztény felfogással. Az elvekből egy tapodtat sem engedett, de alkalmazásukban lehető kímélettel és tapintattal járt el. Thor isten geismari ősi tölgyfáját, mint a pogányság jelképét, irgalmatlanul kivágatta s törzséből keresztény kápolnát épített, de viszont számos pogány szokást és ünnepet átvett és keresztény tartalommal telítve szervesen beépített a keresztény népeletbe. Ezzel a nagylelkű előzé-
kenységgel nagy mértékben megkönnyítette a szélesebb néprétegek betérését Krisztus Egyházába.

Térítői tevékenysége nemcsak alaposság és rendszeresség, hanem céltudatosság tekintetében is messze túlhaladta ir-skót előfutárainak működését. Ő a jelenen túl állandóan számolt a jövő szükségleteivel. Tudta, hogy a magvetés, ha még oly gondosan történik is, egymagában távolról sem elegendő a gazdag aratás biztosítására. Tudta, hogy az egyéni kezdeményezés hamar kifulladás és elernyed s maradandó sikert csak a közösségi munkával való szoros kapcsolódástól várhat. Ezért, ha valamely területen befejezte a térítés művét, ott nyomban hozzálátott az egyházi szervezet, a hierarchia kiépítéséhez. Ezt annál könnyebben tehette,

mert mint felszentelt püspök, sőt 731 óta érsek, teljes hatalommal rendelkezett az egyházi viszonyok rendezésére. Sokat jelentett az is, hogy az egyházi hatóságok mellett teljes mértékben élvezte a világi hatalom támogatását is. Martell Károly udvarnagy, a frank birodalom tulajdonképpeni ura, már 724-ben térítői törekvéseinek hathatós támogatására szólította fel birodalma összes egyházi és világi nagyjait. III. Gergely pápa (731-41) viszont a thüringiaiak, hesseniek, brutterek, nisteriek, verdeviek és más szomszédos törzsek főnökeit és előkelőit bízta a fáradhatatlan apostol munkájának előmozdítására.

Ilyen kedvező körülmények közt a szervezés műve gyorsan és símán haladt előre. Legkorábban természetesen a leghaladotabb tartományban, Bajorországban indult meg. Itt, nem utolsósorban Szent Rupertnek, „Bajorország apostolának“ fáradozásából már évtizedekkel előbb befejeződött a térítés. Sőt püspökségek is alakultak, de egyelőre pontosan kijelölt határok nélkül. Theodo herceg 716-ban személyesen ellátogatott Rómába és magától II. Gergely pápától kért útmutatásokat országa egyházi szervezetének kiépítésére. De közbenjött halála, majd a nyomában támadt külső és belső háborúk miatt elaludt az ügy. Így a feladat megoldása Bonifácra maradt. És ő hamarosan hozzá is látott a kivitelhez. Harmadik római útja után, 738-39-ben Odilo herceg segítségével négy püspökségre osztotta az országot (Salzburgi, Regensburgi, Passau, Freisingeni.) Mindegyik élére mingyárt megfelelő embert is állított és gondoskodott határaik pontos megvonásáról.

Tulajdonképpeni missziós területére, Thüringiára, Hessenre és a velük határos területekre csak a bajor hierarchia megszerzése után kerítette a sort. Itt egyszerre három püspökséget alapított: a würzburgit, a buraburgit és az erfurtit. Ezekhez később negyediknek a nordgau-i eichstätti püspökséget csatolta.

Még a hierarchia kiépítése előtt megindult és évtizedeken át serényen folyt a kolostorépítés munkája is. A dolog érthető, Bonifác maga is szerzetes volt. Boldog gyermek- és ifjú éveit a délnyugatangliai exeteri és thutscellei kolostorokban élte; ott szívta magába az angolszász kolostorok szellemére annyira jellemző lelkes tudományzeretetet és a tanítói pályához való meleg vonzódást. Már országos híré és tekintélyű iskolamester volt, mikor a vértanúság vágya a kontinensre vezérelte. De a tanító hírhirdető korában sem veszett ki belőle. A megtért törzsek szellemi színvonalának emeléséről való gondoskodást éppúgy kötelességének érezte, mint az evangéliumi magvetést. E kettős feladatnak pedig az akkori körülmények között csupán szervezetes társai segítő készségének minél kiadósabb igénybevételével tudott megfelelni. Érthető tehát, hogy ahol csak megfordult, mindenütt hajlékot emelt Szent Benedek fiainak és leányainak.

Ez a nagyarányú alapító és szervező munka természetesen sok gonddal és veszéllyel járt. Anyagi téren a megtérő törzsfőnökök áldozatkész buzgósa játszva elhárított minden akadályt. Annál számosabbak voltak a személyi természetű nehézségek. Legnagyobb probléma az új intézmények megfelelő személyzettel való ellátása volt. Hiszen az újonnan megtértek munkábaállítására

még jóideig nem lehetett számítani. A frank Gergelyen, a későbbi utrechti püspökön és a bajor Sturmiuson, az első fuldai apáton kívül más említésre méltó benszülöttet nem is találunk a szent környezetében. Így Bonifác előtt csak egy forrás állott nyitva; angolszász hazája. De ebből bármikor és bármily bőven meríthetett.

A szigetország közvéleménye azonosította magát a német misszió ügyével. Bizonyos értelemben nemzeti vállalkozásnak érezte: pogányságban tévelygő atyjafiainak igazságra vezérlésével akart fizetni azért a kegyelemért, melyet száz évvel előbb Rómától nyert. Egyháziak és világiak, férfiak és nők, királyok és püspökök, egyszerű szerzetesek és apácák egymásután keresik fel leveleikkel a messze idegenben Krisztus ügyéért veritékező testvért. Ma sem lehet meghatottság nélkül olvasni ezeket az ezerkétszázéves leveleket. Valóban egy kor és egy társadalom lelke lüktet bennük. Mennyi figyelem, gyöngédség, szeretet és szolgáló készség árad soraikból! És milyen változatosságot és leleményességet mutatnak a levelekhez mellékelt ajándékok. Ethelbert király meleg téli ruhákat küld védelmül a kemény német telek zordonsága ellen. Ewald keletangliai király egész magánvagyonát a szent rendelkezésére bocsátja és csak azt kéri tőle, hogy minél bővebben merítsen belőle. Eadburg apáca fejedelemasszony aranybetűkkel iratja le Szent Péter apostol leveleit, azzal a kikötéssel, hogy a szent prédikációjánál azt használja. Természetesen még nagyobb az ajándékba küldött egyházi kegyszerek: miseruhák, harangok és könyvek száma.

A legnagyobb segítséget azonban mégsem ezek a fogható értékek, hanem azok a lelkes szerzetesek és apácák jelentették, akik Bonifác hívására, sőt akárhányan hívás nélkül is átkeltek a Csatornán és önként beállottak az igazság napszámba. Ezekből az áldozatkész férfiakból és nőkből toborzódott az a lelkes sereg, mely a nagy apostol ugartörése nyomán a részletmunkát elvégezte.

Ilyen nagyszámú és kitünő munkatárs jelentkezése természetesen nagyot könnyített Bonifác helyzetén. Már nem kellett neki magának vesződnie az igehirdetés és az egyházszerzés minden parányi részletével. Maradt ideje átfogóbb kérdésekkel való foglalkozásokra is. Nevezetesen nagyobb figyelmet fordíthatott a frank birodalom egyházi viszonyaira s komoly kísérletet tehetett azok megformálására. Ennek ideje akkor érkezett el, mikor a nyers, mindent a katona szemével tekintő Martell Károlyt fiai, Kis Pipin és Karlmann váltották fel az uralkodásban; (741). Az új udvarnagyk ugyanis, mint a st. denisi kolostor neveltjei sokkal finomabb érzékkel viseltettek az Egyház érdekei iránt, mint zordon atyjuk és készségesen nyújtottak segítő kezet Bonifácnak a tervezett nagyszabású reformok keresztülvitelében. Különösen az idősebb testvér, Karlmann mutatott nagy érdeklődést a dolog iránt. Főleg az ő eszközzésére történt, hogy már 742-ben összeülhetett az első német zsinat, melyet a következő években még több más követett. Pipin, mivel nem akart elmaradni bátyja mögött, 744-ben szintén zsinatot hirdetett a maga országrésze, Neustria számára. Ezt követte 747-ben az első nemzeti zsinat összehívása, melyen már a birodalom mindkét fele képviselve volt. A

zsinatokon, mint teljhatalmú pápai követ természetesen Bonifác elnökölt és elsősorban az ő érdeméül kell betudnunk, hogy a sok bajjal küszködő frank egyház benső életében lassan megindult az a megújódási folyamat, mely egy emberöltővel később az úgynevezett karolingkori reneszánsz kibontakozásában olyan kívánatos gyümölcsöket érlett.

Bonifác életműve azonban kiemelkedik a frank történet korlátai közül és egyetemes európai keretbe kívánkozik. Annak a fejlődési folyamatnak mely a VIII. század második felében a germán-román népek szoros összezárkózására, a nyugatrómai császárság új életre keltésére s ennek folyamányaként, az igazi középkori élet kibontakoztatására vezetett, ő volt egyik elindítója és serény munkálója. Pedig Bonifác tudatosan sohasem foglalkozott politikával. Martell Károly udvarát nemcsak azért kerülte, mert ferhére volt az ott lebzselő világias szellemű, politizáló és harcos főpapokkal való érintkezés, hanem azért is, mert még a látszatát is kerülni akarta annak, mintha csak a legkisebb mértékben is bele akarná magát ártani a politikába. Ő minden gondolatával Istenen csüggött és minden életrezdülésével Isten ügyének előmozdítását célozta. Hogy ennek ellenére mégis nagy politikai, sőt világpolitikai eredmények sarjadtak nyomában, annak okát egyrészt a külső körülmények változásában, másrészt működésének szellemében kell keresnünk.

A keletrómai császárok már Nagy Konstantin óta különböző előjogokat követeltek maguknak Szent Péter utódaival szemben. Izauri Leó császár (717—41) erőhatalommal akarta megtörni III. Gergely pápa és a mögéje sorakozott itáliai katolikus közvélemény ellenállását, de vállalkozásával kudarcot vallott. III. Gergely utódai a következő évtizedekben sorra lerázták a bizánci függés bilincseit. Csakhogy ezzel Itália politikai rendszerében légtüres tér támadt. A longobárdok, akik egy pillanatra sem adták fel az egész félsziget meghódítására irányuló törekvéseiket, hamar észrevették ezt és siettek benyomulni a légtüres térbe. A pápáknak tehát hamarosan tapasztalniok kellett, hogy hatalmi helyzetüket csak úgy tudják megtartani, ha Bizánc helyébe sürgösen új védelmezőt tudnak helyezni. Ez pedig az akkori körülmények közt nem lehetett más, mint Nyugat leghatalmasabb és legszervezettebb államának, a frank birodalomnak uralkodója.

Ebbe a fejlődési folyamatba kapcsolódott bele Bonifác célutatos történelemformálása, amikor a kialakulóban levő nyugati nagyhatalom és Róma viszonyának minél szorosabbra fűzését tűzte maga elé célul. Angolszász származása és neveltetése mindenki másnál alkalmasabbá tette őt erre, hiszen ismeretes, hogy az angolszász kereszténységet születése első percétől kezdve a legszorosabb szálak fűzték Rómához.

Bonifác teljes mértékben osztozott honfitársainak Róma-nosztalgiajában. Háromszor is ellátogatott az Örökvárosba és egész németországi működése alatt állandó levelezésben állott II. Gergely, III. Gergely, Zakariás (741—52) és II. István (752—57) pápákkal. Minden kétes vagy nehéz helyzetben hozzájuk fordult tanácsért és eligazításért; engedélyük és felhatalmazásuk nélkül semmibe bele nem kezdett. Természetes tehát, hogy a keze nyomán

kisarjadni kezdő német kereszténységet is a legbensőbb szálakkal fűzte a kereszténység középpontjához. Ugyanebben a szellemben vitte keresztül a frank egyház reformját is. A 747. évi nemzeti zsinaton nyilatkozatot íratott alá a jelenlevő püspökökkel, melyben hűséget fogadtak Szent Péter utódjának és megígérték neki, hogy mindenben készségesen követik rendelkezéseit.

Ez a következetes politika nem tévesztette el célját. A frank birodalom és az Örökváros között egyre határozottabb körvonalakat öltő barátság szálai kezdtek szövődni. Az angolszász zarándokok mintájára a frank birodalomból is mindig többen találtak meg az Alpokon és a tengeren át Szent Péter sírjához vezető utat. Karlmann és Kis Pipin még akkor sem tudták volna atyjuk rideg elutasító politikáját követni, ha akarták volna, mert a közvélemény hangosan tiltakozott volna ellene. De nem is akarták. Hiszen ők teljes mértékben megértették és méltányolták Bonifác törekvéseit. A többi azután megtette Pipin becsvágya és Aistulf longobárd király (749–56) oktalan és mohó nagyravágyása.

Ismeretes, hogy az első Karolingok nem mint törvényes királyok, hanem csak mint udvarnagyként gyakorolták a hatalmat. Ez a körülmény kétségtől a bitorlás bélyegét ütötte uralkodásukra. Még Karlmann és Kis Pipin is kénytelenek voltak hatalmuk szentesítésére a Merovingházi III. Childerich személyében árnyékkirályt állítani maguk fölé (743). A tényleges és névleges hatalomnak ez a kettőssége azonban amellett, hogy mélyen megalázó volt a hatalom igazi birtokosaira, egyre nehezebben volt fenntartható. Érthető tehát, hogy Pipin lelkében — Karlmann akkor már monte cassinói szerzetes volt — korán felmerült a helyzet gyökeres rendezésének vágya. De ez nem volt könnyű feladat. A Merovingok királysága ugyanis a kor felfogása szerint isteni szentesítésen nyugodott s így Childerich elmozdítását csak a legfőbb erkölcsi tekintély, a pápa hozzájárulásával lehetett keresztülvinni.

Pipin nem volt a félmegoldások embere. Követői útján Zakariás pápa elé terjesztette a kényes kérdést. Az így válaszolt: „Jobb lesz, ha azt nevezik királynak, akinek esze és hatalma van, mint azt, aki királyi hatalom nélkül csak a címet viseli.” A felelet világos volt. A frankok értékelték belőle. A 751. évi soissons-i birodalmi gyűlésen egyhangúlag királlyá választották és trónra ültették Pipint, Bonifác pedig annak rendje-módja szerint felkenste.

A következő események: az Aistulftól szorongatott II. István pápa segélykérő útja (753), Pipin megtorló hadjáratai s nyomukban az egyházi állam megalapítása (756), a longobárd birodalom megdöntése (774) s végül Nagy Károly császársága már csak egy-egy állomása volt annak a fejlődési folyamatnak, melyet Bonifác indított el nem annyira tetteivel, mint inkább működésének szellemével. A Karolingi királyság megalapozása ugyanis kihatásaiban egyet jelentett a *respublica Christiana*, a monarchia Christi életrehívásával. Szellemi atyjának és elindítójának megadatott megérnie, hogy tanúja lehetett II. István pápa alpesi átkelésének és huzamos franciaországi tartózkodásának is.

Ezzel is lezárult a nagy Magvető pályája. Amit a Gondviselés eléje tűzött, becsületesen elvégezte. A német törzsek megtérése

a legjobb úton volt a teljes befejezés felé. Ebben a tekintetben csak a szászok voltak kivételek; az ő megtérésük ideje még nem érkezett el. A német hierarchia nemcsak megalakult, hanem kifogástalanul működött is. A frank egyház megreformálására szintén megtörténtek a szükséges lépések.

Bonifác úgy érezte, hogy nincs többé mit keresnie a földön. Lelkében ellenállhatatlan erővel lángolt fel újból az igehirdetés vágya, végén az áhitott vértanúi koronával. Ott akarta folytatni művét, ahol harmincnyolc esztendővel előbb elkezdette: a véráz-tatta friz földön. 78 esztendő terhével a vállán habozás nélkül nekivágott a munkának és már sokezer fölött járt megtérítettjeinek száma, mikor végre betelt szive hő vágya: 754 június 5-én a Borne folyónál fekvő Dockum község közelében nagy csapat pogány támadt rá és 52 társával egyetemben felkoncolta.

N Á D A S

*Aludtál-e már nádtető alatt,
Láttad-e, hogy kel o t t fel a nap?
Hallgattad-e szélben, hogy zsong a nád,
Ha megérinti a virradat?*

*Ugye nem láttad? Nem láttál semmit ...
Se nádírigót, se kócsagot,
Se a vadréce kéktükrű szárnyát,
Se vízmélyén rengő csillagot?*

*Raktál-e tüzet tavalyi nádból?
Símogatta-e füstje arcodat,
Ha felkel a hold és a lidércfény
Táncol a tündöklő ég alatt.*

*Láttál-e ezer szárcsafiókat,
Úszó fészkeket a nagy vizen,
S hallgattad-e ködös hajnalokon
A vándormadár hogy mit izen?*

*És nádi-széna volt-e a párnád,
Millió béka a muzsikád,
Imbolygó bagoly kedves barátod,
Nyárson sült keszeg a vacsorád?*

*Fürödtél-e már, csendben és fényben
Este, ha lobban a néma tűz
S a nádas felett átszáll az álom
S rád, sóhajt lágyan a puha fűz?*

*Almod, ha őrzi millió nádszál
És tartja feletted az eget,
Neked adja a csillagos Békét
És megcsókolja a szivedet.*

F e k e t e I s t v á n

Lamartine:

SZENTFÖLDI KÉPEK

NÁZÁRET

1832 október 8.

Aki meglátogatja egy-egy olyan titokzatos eseménynek a színhelyét, amely az egész világ arculatát megváltoztatta, olyanféle érzéssel telik meg, mint aki fáradtságosan szemközt halad egy-egy nagy folyam, egy Nilus, egy Gangesz folyásával, hogy fölfedezze forrásukat s rejtett, ismeretlen kezdeteikben szemlélje őket. Magam is úgy éreztem, amint sorra másztam meg a dombokat, melyek Názárettől elválasztottak, hogy rejtelmes forrásában fogom csodálhatni azt a hatalmas és termékeny vallást, mely Galilea hegyeiről az egész világra eláradt s az emberi nemzedékek sorozatát táplálja életető, tisztá vizével. Itt volt ez a forrás, annak a sziklának az üregében, melyet most lábommal tapostam; ez a domb, melynek koptatóján egyre magasabbra hágtam, hordozta ölében az üdvösséget, az életet, a világosságot, a világ reménységét; itt, pár lépésnyire tőlem született a legtökéletesebb Ember az emberek között, hogy példájával és igéjével kiváltsa őket a romlásnak és tévedésnek abból az óceánjából, melyben az emberiség már-már végleg elmerült. Ha filozófus módjára nézem a dolgot: ez volt kiindulópontja a legnagyobb eseménynek, amely az erkölcsi és politikai világot valaha is megmozgatta; ... itt lépett elő a sötétségből, nyomorúságból és tudatlanságból a legnagyobb, legigazságosabb, legbölcsebb és legerényesebb ember; itt ringott bölcsője, itt van tetteinek és megható tanításának színhelye. Innét indult el fiatalon, néhány tanulatlan és ismeretlen ember kíséretében, akikbe beleoltotta tehetségének hitét és küldetésének bátorságát, hogy tudatosan szembeszálljon az eszmék és dolgok ama rendjével, mely sokkal gyöngébbnek bizonyult, semhogy ellentállhatott volna neki, de ahhoz elég erős volt, hogy megölje. Innét indult el, mondom, hogy meghódítsa a halált és a jövő egyetemes uralmát. Innét eredt a kereszténység, kisded forrásként, parányi vízcsőppként Názáret sziklájának üregében; kisebb volt, semhogy két veréb egyszerre szomját olthatta volna belőle; egyetlen napsugár kiszáráthatta volna; s ma, mint a szellem óceánja, az emberi bölcsesség minden szakadékát betölti és kiapadhatatlan habjaival egyaránt öntözi a multat, a jelent és a jövőndőt. Még ha nem hisz is ennek az eseménynek az isteni voltában: lelkem mélyén megrendült volna színteréhez közeledve; s födetlen fővel, mélyen meghajoltam volna az előtt a rejtelmes és végzetes akarat előtt, mely ilyen hatalmas dolgokat támasztott ilyen gyenge és észrevétlen kezdetből.

De keresztény szemmel nézve a kereszténység misztériumát: a kék ég alatt, e szűk és sötét völgy mélyén, e kis domb árnyékában, melynek szikláit mintha még mindig remegnének az örömtől a gyermek Ige fogantatása és növekedése fölött, vagy a halott Ige eltemetetésének gyászja miatt: — itt van a földnek az a szent

és végzetszerű pontja, melyet Isten öröktől fogva kiválasztott, hogy itt szálljon alá az Istenemberben megtestesült igazsága, igazságossága és szeretete; itt ereszkedett le a maga órájában az Isten Lelke egy szegényes kunyhóra, a lelki egyszerűség, szorgos munka és igénytelenség otthonára; itt nemzett egy ártatlan Szűz méhében valamit, ami épp oly édes, gyöngéd és irgalmas volt, mint a Szűz, épp oly szenvedő, tűró és fájdalmas, mint az ember s épp oly hatalmas, természetfölötti, bölcs és erős, mint az Isten. Itt járt köztünk, tudatlanságunk, gyöngeségünk, munkáink és nyomorúságaink közepett az Istenember, rejtett életének ismeretlen éveiben, mintegy gyakorolva életünket és művelve földünket, mielőtt szavaival tanította, csodáival gyógyította és halálával új életre váltotta volna. Itt nyílt meg az ég és vetette alá a földre megtestesült Lelkét, a lángoló Igét, hogy mind az idők végezetéig megsemmisítse a gonoszságot és a tévedést, mint tűzben, megpróbálja erényeinket és bűneinket, s meggyujtsa Isten előtt azt a tömjént, mely soha nem alszik ki többé: a megújított oltár tömjénjét, az egyetemes szeretet és igazság illatát.

Ahogy így tűnődtem, lehajtott fővel és agyamban ezer és ezer hasonló súlyos gondolattal, lábam előtt a medenceforma völgy mélyén, a medence szélein és aljában egyszerre megpillantottam Názáret kecsesen elhelyezett fehér házait. Először a görög templom, a török mecset és a latin atyák magas és szélesfalú kolostora rajzolódott élem. Az élet lármája és mozgása nyüzsgött ezekben a vaskosabb épületekben, melyek körül kisebb, kecses, keleti ízlésű házak formáltak néhány utcát. A völgy körül a lejtőkön itt-ott elszórva tüskés kaktuszok, őszi lombjukat már elvesztett fűgefák, halványzöld és sárga levelű gránátalmafák tettek kedvessé és üdévé a tájat, akárcsak virágok egy falusi oltárt.

Csak Isten tudhatja, mi ment végbe ekkor a szívembe; önkéntelen mozdulattal, szinte akaratom ellenére leszálltam a nyeregből s otj térdeltem lovam lába előtt a porban, a meredek ösvény egyik kékesszürke, poros szikláján. Pár percig néma szemlélődésbe merültem, s elmémet úgy elárasztották a kételkedő ember és a hívő keresztény ellentétes gondolatai, hogy képtelen voltam csak egyet is tisztán megragadni közülük. Ez a néhány szó szakadt föl ajkamról: „*Et Verbum caro factum est et habitavit in nobis*”. Azzal a fölséges, mély és hátaltelt érzéssel ejtettem ki őket, amelyet magukba zárnak, s amelyet oly természetszerűen sugall ez a fáj is; meglepődtem, amikor este a latin Egyház szentélyében ott láttam őket arany betűkkel bevésve a földalatti templom oltárának lapjába, Mária és Szent József házában. Aztán áhitattal lehajtottam fejemet a földre, melyet Krisztus fogantatott, némán megcsókoltam, s szememből a bűnbánat, a szeretet és a remény könnyei hulltak arra a talajra, mely annyi könnyet látott és annyi könnyet fölszárított már; s közben igazságért és szeretetért esedeztem.

A SZENTEK VÖLGYE

1833 április 13.

Éden manorita arab falu a Libanon legélesebb hegyfoka alatt, a növényzet határán, és csak nyáron lakható. A napokban az ottani sejk vendége voltam. A nemes és tiszteletreméltó aggastyán

fiával és néhány szolgájával egészen a szíriai Tripoliig értem jött, s olyan méltósággal, szívélyességgel és előkelően fogadott édeni kastélyában, aminőt csak XIV. Lajos udvarának hajdani urai tanúsíthattak. Egész fatörzsek égtek a hatalmas tűzhelyen, a fágas termekben valóságos halmokban hevertek a leölt kecskék, birkák és őzek, s az ódon tömlőkéből, melyeket a szolgák hordtak föl a pincéből, értünk és kíséretünkért csordult a híres libanoni bor. Miután egy ideig tanulmányoztuk ezeket a szép homéroszi erkölcsöket, melyek épp oly költőiek, mint a környezetük volt, a sejk mellém adta idősebbik fiát néhány arab lovassal, hogy Salamon király cédrusaihoz vezessenek; e nevezetes fák ma is mintegy megszentelik a Libanon legmagasabb csúcsát és századok óta nagy tiszteletben állnak, mint Salamon dicsőségének utolsó tanúi.

Emlékezetes a nap az utazó számára! Visszajövet eltévedtünk a sziklák közt s a sok mély völgyben, melyek keresztül-kasul szabdalják a Libanonnak ezt a részét. Egyszerre csak egy óriási, több ezer lábnyi sziklafal szélén találtuk magunkat, melyet a Szentek Völgye szegélyez. E gránitbástya olyan meredek, hogy még a zergék sem tudnak ösvényt taposni rajta; arabjaink hasrafeküdték s úgy hajoltak a lenti mélység felé, a völgyet kémelve. Órákig meneteltünk s a nap már alkonyodott; még további órák kellettek hozzá, hogy megtaláljuk az elvesztett utat s azon hazatérjünk Édenbe. Leszálltunk lovainkról s rábíztuk magunkat vezetőinkre, akik nem messze onnét egy sziklalépcsőt tudtak: a völgyet emberemlékezet óta itt lakó maroniták vették a kőbe. Egy ideig a párkányon haladtunk, aztán végre leereszkedtünk a csúcsos fokokon egy szikla-tetőre, mely az egész látóhatár fölött uralkodott.

A völgy eleinte széles és szelíd hullámokban lejtett a hóhatártól és a cédrusoktól, melyek fekete foltot alkottak a havon; majd zsenge, sárgászöld rétek következtek, akár az Alpokban vagy a Júrában; az olvadó hó alól számtalan tajtékozó kis ér rohant ki; át- meg átszelték a füves lejtőket s egyetlen hullám és hab áradattá omlottak az első sziklapad tövében. Ott a völgy hirtelen négy-öt száz lábnyit mélyült. Nekieredt az áradat is, s hol szétterült és folyékony, áttetsző fátyol módjára takarta be a sziklát, hol elvált tőle, merész ívet vetett, alázuhan a tetőről legördült óriási hegyes gránit-tömbökre, valósággal szétrongyolódott rajtuk s harsogott, mint valami örökös mennydörgés. A zuhatag szele arcunkba csapott; elkapta a víz százzsínű tajtékját, ide-oda sodorta a völgy fölött s mint harmatot szítálta rá a cserjékre vagy a kiálló sziklákra. Észak felé a Szentek Völgye egyre mélyült és tágult; majd, mintegy két mérföldnyire onnét, ahol álltunk, két kopár, sötét, egymás felé hajló hegy emelkedett; mindössze néhány ölnyi nyílás maradt köztük; ott aztán elenyészett a völgy rétjeivel, szőlőivel, jegenyéivel, ciprusaival és tejszínű patakjával. A két hegyen túl mintha az ég kékjénél is kékebb tó csillogott volna a látóhatáron, a Libanon többi hegyének fantasztikus öblébe zárva: a szíriai tenger egy darabja volt, jó húsz mérföldnyire tőlünk, de az áttetsző alkonyatban úgy tűnt föl, mintha közvetlenül alattunk volna; két vitorláshajót láttunk rajta: a tenger és az ég kékje között innét a távolból mintha két hattyú lebegett.

volna a látóhatáron. Először annyira megragadott ez a látvány, hogy jóformán észre sem vettük a völgyet; de mikor a bűvölet föloldódott s tekintetünk megszokta a szürkület és a vizek lebegő párázatát, nagyszerű, bár másfajta kép bontakozott ki lassan a szemünk előtt.

Ahol csak a tajtékozó hegyi árada, meghagyott valamicske földet, egy-egy maronita kolostor rajzolódott elénk vörhenyes falaival a szürke sziklán; füstje jegenyék és ciprusok koronái közt szállt az ég felé. A kolostorok körül közettől és zuhatagtól elhódított kis kertek, épp oly gondosan megművelve, mint a mi legápoltabb vidékeinken; néhol egy-egy fekete csuklyás maronita tűnt föl hazatérőben a mezei munkából, az egyik ásóval a vállán, a másik kis arab csikókat terelve, a harmadik eke szarvát tartva és ökreit nógatva az eperfák közt. Az imádság és a munka e házai közül némelyiket kápolnájával és remetelakásaival mintha a két hatalmas hegylánc legmeredekebb fokaira függesztették volna, némelyiket meg vadak barlangjaihoz hasonlóan a sziklába vésték; ezekből nem lehetett egyebet látni, mint a kaput, fölötte az üres csücsivét, közepén a haranggal, meg néhány kis térfokot, valósággal a sziklabolt alá bújtatva: az öreg és a beteg szerzetesek levegőztek és sütkéreztek ott. Egy-egy szakadék pereme teljesen megközelíthetetlennek látszott; s ime ott is egy-egy kápolna, remetelak, kolostor, ott is néhány imádkozó, olvasgató dolgozó alak a szirtek és a cserjék között. Az egyik ilyen rendházban arab nyomda működött, a maronita népoktatás céljait szolgálta; térfokán szerzetesek sürgölődtek: nádból készített rácsokra teregették a még nedves ivetket. Szó nem igen festheti le ezeknek a telepeknek sokaságát és színességét: mintha minden szikla megszülte volna a maga celláját s minden barlang a maga remetéjét; minden forrás mellett élet mozgott, minden fa árnyékában egy-egy magányos elmélkedő üldögélt; bárhová nézett az ember, hegy, völgy, szakadék a szeme láttára lelkesült át, s az élet, az imádság és az elmélyedés jelenetei váltak ki ezekből az időtlen sziklatömbökből, vagy olvadtak közájuk, hogy megszenteljék őket.

De a nap csakhamar leáldozott, a napi munka végétért; s a völgyet benépesítő fekete alakok visszatértek barlangjaikba vagy rendházaikba. A harangok mindenfelé az imádság és az esti officium idejét hirdették: az egyik a tengeri szelek erős, hullámozó hangján, mások a búzamezők fölött lebegő madarak könnyű és ezüstös csicsérgésével; némelyik szomorú volt és elhaló, mint egy sóhaj az éjszakában vagy a sivatagban; egymásnak felelgettek a két szemközti hegyoldalról, s a barlangok és szakadékok egybeomló s vissza-visszaverődő morajlásként adták tovább egymásnak a zengést, melybe belévegyült a folyó árjának mormolása, a cédrusok nyögése meg a hegyoldalakat pásztázó erek és zuhatagok dallamos csobogása.

Azán egy percre csönd lett; utána új, lágyabb, mélabúsabb és komolyabb hang töltötte be a völgyet: a zsoldárok éneke, mely egyszerre hangzott föl valamennyi monostorban és templomban, kápolnában és sziklába vájt remetecellában. A sok külön hang egyetlen hatalmas dallammá egyesülve szállt föl hozzánk; olyan volt, mintha maga a völgy hallatná szomorú panaszát lelke vagy

hangja vesztén; aztán egy felhő jött s finom permetet szórt ebbe az angyalok lélekzetére méltó levegőbe.

Némán, megbüvölten álltunk; ahogyan ezek az égi lények állhattak egykor, mikor először szállva alá e lakatlannak vélt földre, először hallották az emberek imádságát. És megértettük, mit jelent az emberi hang, milyen ereje van átlelkesíteni akár a leg-sivatagabb tájat is; megsejtettük, mi lesz majd a költészet az idők végén, amikor az emberi szív minden érzelme egyetlen érzésbe olvad, és lírája itt e földön egyetlen himnusszá, egyetlen imádsá-sá lényegül!

PAUL CLAUDEL:

A LÁTOGATÁS

Hebroni Zakariás, Szent János atyja olyan pap volt, mint bármelyik mostani pap,

Mert akkoriban még a papok is megházasodhattak: így volt szabad. Bizonyára kis paplakja körül gondosan művelt kertecske pompázott,

S a nyári napon méz csurrant a rózsán és bódító illat kószált ott. ABIENS IN MONTANA Szűz Mária Erzsébethez jött látogatóba, S az rátekintelt: Ah! — ezt súgta csak; és homlokán égett a csókja. Mert mindent megértet egy mennyei érzet és szíve remegve viszi, Karját kitarva borul hűgára, lehelve sóhajta: UNDE MIHI?

Úgy tűnik, mintha én is ott lennék, mint néma tanú,

S látnám az ajkak hő remegését, s a hirtelen könnyet, amit kicsal az öröm és a bű.

A feltörő könnyet, amit az érett szív fakaszt, míg öntözén megsemmisül,

A fintort, melyet akkor ölt az arc, mikor sír, vagy örül.

Zokog, de mérhetetlen boldogság fátylazza szeme sugarát.

Keresztelő Szent János anyja nézi az Istenanyát!

Ó, mily boldog Erzsébet, ki látta Máriát ott az első STABAT-ban. Az isteni jószág áradt szét a MAGNIFICAT-ban.

Ha úgy tehetnénk, mint akkor este a júdeai kertben történt:

Ha egy ütemre lépve járhatnánk a sétát mindnyájan, keresztények, És mikor igazán kitarul bűnös szívünk és száll a dicsőítő ének:

Éreznénk kezünkben gyenge kezét, hogy velünk Szűz Mária járt ott!

Üdvözlégy, malasztal teljes, az Úr van Te veled, Te áldott...

Bittner Lajos fordítása

KÁPRÁZATOK HÁZA

Irta Kodolányi János

Ha valahol lámpafényt látok, bekopogtatok, — gondolta Jehuda ingerülten.

Alig ötlött ez az eszébe, máris halvány fényt látott egy keskeny ablakban. A rács árnyékának fekete csipkéje a szemetes földre hullt, mint egy elveszített kendő.

Megállt a kapu előtt, botjával megkocogtatta.

— Lám, ismerőseid laknak itt, — örvendezett a halász. — Miért aggódtál mégis? Jehuda hallgatott. Igaz, voltak ismerősei, de inkább kerülte, mint kereste őket.

Csörgött a lánc, a kapu, nagy meglepetésére, kitárult. Vén rabszolga állt előttük, nyájasan meghajolt.

— Lépjetek be, uram már tudja, hogy jöttök.

Philippos szokása szerint nyájasan üdvözölte a szolgát, de Jehuda elámult. Valakivel összetéveszti őket, — vagy nem más ez, mint varázslat.

— Ki az urad?

— Simon, a bölcs, — felelte a vén ember áhítatosan. — Jöj-jetek, vár.

Bezárta a kaput, előttük cammogott a durván kövezett szűk udvaron. Az udvart falak kerítették, a szomszéd házak falai.

A ház földszinti szobájában lámpa égett, sárga fénye selymesen csillogott a sötétben. A nyitott ajtón beláttak a kis szobába. Görnyedt, feketeszakállú férfi ült az asztalnál, kék köpenyege a földig omlott. Most fölállt, magas, sovány alakja kinyúlt, megsímogatta szurokfeke szakállát, érdeklődve fordult az ajtó felé.

— Üdvözöllek, vendégek, — mondta brummogó hangon. — Kerüljetek beljebb. Józsi, hozz lábmosó vizet, nézz utána az enni-valónak. No, üljetek le. Mindjárt kaptok enni-inni. Józsi, megsültek a foglyok?

— Megsültek, uram.

— Szaporán, szaporán. Igen szerény vacsorát kaptok, kedves uraim, restellem, de asszony nincs a háznál. Helena, a feleségem, Sidonban van. Ketten bajlódunk ezzel a vén emberrel, azt kaptok, ami van. A ház is szűk, de mit tegyünk? Van azért vendégszoba az emeleten. No, hát szaporán, szaporán!

Sürgetőleg tapsolt, a kopasz vénember szorgoskodva kiment.

Philippos nyomban leült egy alacsony székre, de Jehuda ámulatában elfelejtett leülni is. Azt hitte, álmodik. Hogy került ide? Ki ez az ember? Miért mondja, hogy várta őket? Örült, vagy megszállott? A férfi igyekezett nyájasan mosolyogni, de vékony alakja hideg volt és kemény. Sűrű fekete szemöldöke komoran összenőtt merészen kiugró orra fölött, szeme feketén izzott, mint a szén. Sötétkéék köpenyege a sarkáig ért, olykor-olykor hanyagul szétnyílt s kimutatta a férfi csontos, fekete szőrrel borított mellét. Simon, a Bölcs... Simon, a Bölcs... Nem örült hát ez az ember, hanem mágus, — kapott észbe Jehuda. Ezért várta őket!

— Miért esodálkazol? Min töprengesz? — kérdezte némi gúnynyal a házigazda Jehudát. — Barátod nem tőri a fejét, hanem ül, pihen. Pihenj te is. Lám, itt van József.

A szorgos rabszolga Philippos elé térdelt, leoldotta saruját. Erre Jehuda is leült. A rabszolga ujjai ügyesen mosogatták fáradt, fájó lábát. A hűvös víz jólesett. Kíváncsisága elnyomta csüggedtségét.

Simon, a Bölcs, megint tapsolt, mintha egész sereg láthatatlan rabszolgának parancsolt volna.

— Szaporán, szaporán! Hozd azokat a foglyokat. Üljetek asztalhoz, barátaim.

Asztalhoz ültek, de nem tudtak mit szólani.

— Először látlak benneteket, uraim, — kezdte a beszélgetést nyájasan, de hideg mosollyal a házigazda. — Ez azonban ne zavarjon benneteket. Nem történik semmi szokatlan. Hét napja tértem vissza Alexandriából. Hallottam, erre valahol, a Kinnereth körül, egy nabi tanít. Utánanéztam a dolognak, de odamenni nem akartam, mert ennek még nem jött el az ideje. Előbb bizonyoságot akarok. Hanem azt tisztán láttam, hogy kettővel a tanítványai közül találkoznom kell. Vártam őket. Ti vagytok.

Fekete szemét hol Philipposra, hol Jehudára szögezte. Szakálla olyan volt, mintha az arcára ragasztotta volna. Nyugodtan ült, de gyors mozdulataiban, éles szemében, kissé recsegő hangjában izgalom lappangott. A homloka hatvanéves volt, a szeme harmincéves. Jehuda olyasmit érzett, hogy nem lenne jó fölkeltenie a dühét, mert féktelenül bosszúálló, hatalmaskodó és kegyetlen. Philippos azonban nem törődött vele. Csak ennyit mondott:

— Hát ti mégsem ismeritek egymást.

— Ó, én nagyon jól ismerlek titeket, — kiáltotta a Bölcs. — Ismerem minden porcikátokat. Előttem nincs titok!

Jehudát forróság öntötte el, mert a Bölcs mereven rászögezte firtató tekintetét, mintha csak ő érdekelné, a másik nem.

— No, de itt vannak a madarak! — kiáltotta vidáman. — Látom, jól megsültek. József, hozz kenyeret, olajbogyót is, aztán kotródj. Tessék uraim, egyetek.

A kopasz három nyárson sült foglyot hozott a nyársakkal együtt. Eléjük tett egyet-egyet. Majd frissensült ropogós kenyeret, egy fál olajbogyót hozott, végül egy ónkancsót, meg serlegeket. Ügyesen elvégezvén a dolgát, szorgos képpel kiment.

Imádkozás után evéshez láttak. Jehuda mohón mártogatta fogait a sültbe, a Görög ujjáival szálkázta a húst, a Bölcs beleragadt, mint az oroszlán.

— Ejnye, — kiáltott föl bosszúsan — a vén ember csak vizet hozott! Pedig bort, vagy narancslevet innátok, úgy-e? Csak szójatok. Tejet is adhatok.

— Önkéntes szegény vagyok, amint látod, — szabadkozott Jehuda.

— Ej, igyál hát tejet! — noszogatta a Bölcs. A serleg fölé tartotta a kancsót. És máris fehérén ömlött a tej.

— Te azonban, kedves vendégem, csak vizet iszol, — fordult Philipposhoz. — Igyál, most hozzák, igen jó forrásból hozatom a

vizet, benne van a föld minden ereje, zamata, olyan, mint a hold-sugár.

És ugyanabból a kancsóból tiszta vizet öntött Philippos serlegébe.

— No, én bort iszom, ne vessetek meg érte. Megszoktam a chiosi vörösbort, olyan, mint a vér, életet hordoz, életet ad, igazi áldozati ital. Ha akartok, szőljatok.

A kancsóból feketén csurgott a bikavérhez hasonló nehéz bor.

— Hány gyomra van ennek a kancsónak? — kérdezte a Görög kíváncsian.

A Bölcs szerényen mosolygott. Megemelte, szájával lefelé fordította a kancsót.

— Ennek csak egy! Az is üres. Fogd meg, nézd meg magad.

A halász elvette a kancsót, megrázta, belepillantott, mint gém a tóba. Megcsóválta a fejét, gyorsan letette a kancsót, székét hátrábbtolta az asztaltól.

— Pedig milyen jót ittam! — dörmögte csodálkozva.

— Ha innátok, szívesen adok narancs-, vagy citromlevet, vagy akár datolyabort, mézesbort, csak szőljatok. No, de ne pocékoljunk több szót ilyen haszontalanságra. Restellem, hogy csak ennyivel szolgálhatok. Ha álmosak vagytok, lefekhettek az emeleten. Józifnak meghagytam, ne csak foglyokat süssön, de az ágyat is készítse el számotokra.

— Nem vagyunk mi olyan előkelő vendégek, hogy az emeleten aludjunk. Jó lesz itt is, — háritotta el Philippos. Asított, nyújtózkodott. — A napnak vége, pihenjünk. Ha megengeded uram, én lefekszem.

— Ilyenkor szoktam tanulni, mondta a Bölcs. — Mert ilyenkor Szin uralkodik s megtermékenyíti a lelket.

Philippos a szoba sarkában leborulva imádkozott. De Simon, a Bölcs nem zavartatta magát s azzal sem törődött, hogy ő háborgatja az imádkozót. Vagy talán tudta, hogy úgysem zavarhatja? Le s föl járkált hosszú köpönyegében, szurokfeke szakállát símogatta, gondolkodott. Meg-megállt Jehuda előtt, mereven rábámult, mintha a titkait fürkészte volna, majd meg a lábára meredt, mint aki átlát a deszkán. Jehuda kíváncsian figyelte, hátha kezében marad a szakáll.

— Uram, ne vedd rossznéven a kérdést, de ki vagy te? — kérdezte óvatosan.

— Simon vagyok, a Mágus, — felelte büszkén a fekete férfi. — Hát te ki vagy, tiszteletreméltó vendégem?

Jehuda megmondta a nevét s az atya nevét.

— Honnét származol? — kérdezősködött tovább a Bölcs.

— Atyám Kerijóthból származik, de engem is Kerijothinak neveznek.

— Melyik Kerijóthból?

— A Lóth-taván innenből.

— Különbem mindegy. Egyik is, másik is az Alvilágban van.

Jehuda megsértődött.

— Az Alvilágban, ha Jerusálimot tekintjük a világ közepének. De a kerijothiak éppen úgy a világ közepén élnek, mint a Jerusálimiak. Az ő számukra is van Alvilág.

— Igaz, barátom, de most Tiberiasban vagyunk. És azt is tudjuk, hogy Jerusálim a Világ Köldöke. Eppen az a csodálatos, hogy te az Alvilágból ide kerültél, Galileába, a Kinnereth mellé s éppen annak a nabinak lettél a tanítványa, aki engem annyira érdekel. Nem gondolkoztál még ezen?

Megállt Jehuda előtt, állát tenyerébe nyugtatta, feketén tűző szeme a szemébe meredt. Jehuda megint nagyon kényelmetlenül érezte magát. A sötét szem úgy áthatolt rajta, mintha a szívét, a máját, a veséjét is látná.

— A Mesterhez a világ minden tájékaról gyülekeznek tanítványok. Ő nem firtatja, melyikük jött Északról s melyikük Délről. Nekem sem hányt a szememre, hogy Kerijothból jöttem. A Mennyek Országában nincsenek világtájak, nincs felső és nincs alsó világ, mert az Ég leszállt a földre, s minden különbözőség megszűnik.

Nagy indulatában élesebben beszélt, mint ahogy vendéghez illlett volna. De a házigazda nem sértődött meg. Figyelmesen hallgatta, mosolygott.

— Valóban, az idők teljessége ez, — bölintott komolyan. — Ummé imlú, mint Babiluban mondják, ahol néhány évig tanultam. Az istenek által megszabott határidő letelt, az adannú, mint mondják. A világ teremtésének egy köre lezárult. Azt pedig nemcsak Babilu tudósai, de a görög, a római, az egyiptomi tudósok is tudják, hogy Herodes halálának évében bekövetkezett a ritka égi esemény, aminek csak minden nyolcszázhatvanadik évben vagyunk tanúi. Azaz, együtt állt a Jupiter a Saturnusszal s a Marszal. De nem az Ég tüzes sarkában, hanem a Halakban. Tanultál csillagtudományt? Az izraeliták számára tilos, — fejezte be gúnyosan.

Jehuda megint megsértődött.

— Tanítványa voltam egy rabbinak, aki Babiluban tanulta a csillagok ismeretét.

— No, lám, no lám, — bólogatott tisztelettel, de némileg gúnyosan. — Gondoltam, hogy művelt férfiú vagy. Ilyenformán nem titok elötted, hogy mikor a három planéta együtt áll, szabaddítónak, fölként királynak, nagy prófétának kell születnie. Igenám, de csak ha a tüzes sarokban áll együtt! Márpedig legutóbb nem ott, hanem éppen a vizes sarokban álltak! Sőt nem is a Mars, hanem a Venus volt a harmadik bolygó. Ehhez mit szólsz? Vagy mit szól a te tudós tanítód, az a Babiluban nevelődött rabbi?

— Erről magam sem tudok s nem is gondolkoztam rajta, — vallotta be bosszúsan Jehuda. Fölkelt s ő is járkálni kezdett, biccege és meg-megfordulva a szobában, olykor szembenézve a Mágussal, majd megint megkerülve őt. — Sok titokról nem szólt a rabbi, éppen mert törvényeink tiltják a csillagokban való olvasást. Ismered-e az Ég titkait, avagy le tudod-e őket rajzolni a Földön, kérdi Hiob. Tudós mesterem ehhez képest tartózkodott attól, hogy az Ég titkait lerajzolja előttünk.

Simon, a Bölcs megállt, fölemelte mutatóujját s diadalmasan rikoltotta:

— Ohó, barátom, ohóhó, tudós rabbi! Nem úgy van ám az! Mert nem kell lerajzolnunk a titkokat, elég, ha tudjuk, még ha

hallgatunk is róluk! No, dehát ő nem mondta el, vagy talán nem is tudta, csak úgy tett, kevélykedett, nagyképüsködött, learatta jámbor tanítványai hódolatát. Te azonban mégis ismerős vagy az Ég titkainak némelyikében, tisztelt Jehuda bar Simon. Mondd meg hát, mit jelent, hogy a két Nagy, meg a Venus, vagy ha így jobban ismered: Gemaél, együtt állt a Nünban? Eppen a Nünban? A Mars, vagy ha így ismerősebb: Chamaél pedig nem volt ott?

Nagy homloka fénylett a lámpafényben, mint egy aggé, de a szeme villogott, mint egy ifjúé.

Jehuda elcsüggedt. Zavarában Philippost nézegette. A jámbor halász fölemelkedett imádkozásából, sóhajtott s mintha egyedül lett volna, a házigazda ágyára telepedett. Kinyújtózott, feje alá tette a tenyerét s fálnak fordulva, szorgosan csavargatta ujjával a szakállát, mint egy gyermek. Néhány pillanat múlva horkolt.

— Nem tudsz felelni, ő, tiszteletreméltó barátom, — diadal-maskodot, Simon, a Bölcs vidoran. — De lám, én gondolkoztam ezen s kiderítettem, hogy akkor is prófétának, vagy éppen Szabadítónak kellett születnie, éppen úgy, mint mikor a három planéta a tüzes sarokban áll. Csakhogy milyenek? Ez ám a kérdés!

— Ahogy én tudom, a Fölkentnek harcolnia kell a gonosz hatalmakkal. Fel kell lázadnia atyja, az istentelen uralkodó ellen, le kell győznie, meg kell ölnie, el kell foglalnia székét, lába alá kell vetnie ellenségeit... — magyarázta Jehuda s megint bicegni kezdett a szobában.

Simon lebegő köpönyeggel utánaeredt, mintha kergetné.

— Helyes, helyes, így van, ő, barátom. Ezt teszi a Fölkent, a Szabadító, ha a planeták, vagyis az angyalok a tüzes sarokban állanak. Kivonja kardját, seregek ellen támad és győz. De mit tesz akkor, ha nincs Mars? Ha Venus van a helyén? Ha a Nünban állanak? Bizonyosan küzd, de hogyan? Karddal? Fölkel atyja ellen, erőszakkal dönti meg uralmát, foglalja el székét? Megöli atyját? Mindez lehetetlen. Hogyan harcol?

Jehuda megállt.

— Nem tudom, — mondta csüggedten.

— Mit mond erről a Mestered? — szögezte neki a kérdést Simon, szintén megállva vele szemben.

— Erről nem tudok uram. Csak azt tudom, hogy tizenkét tanítványt, vagy küldöttet keres maga mellé, már csak egy híjjá van. És ennyi jel van az égi körben, ennyi törzs Jiszraélben, ennyi kapuja van a világnak, hónapja az évnek. Azt is hallottam, hogy még hetvenkettőt, akar kiválasztani s ennyi az állócsillagok száma, ennyi birodalom van az Égen, ennyi nép a Földön s ennyi uralkodó.

— Mestered hát tudja, mit akar, tisztában van az Ég törvényeivel, — bólogatott a Bölcs, de megint olyan túlzottan, mint-ha csúfólódott volna. Ez a vonása annyira bosszantotta Jehudát, hogy szerette volna megmarkolni a Bölcs szakállát s letépni. Izgalmában megint járkálni kezdett az asztal körül.

— Te és a többi tanítvány pedig csak ismétlitek szó szerint, amit a Mesteretek mond? — folytatta a Bölcs csodálkozva. — Ho-

lotj neki titka van. Hallom, csodákat is tesz. Beavatott? Melyik fokon?

— Jesuah bar József beavatta régibb tanítványait az alsó fokozatokba és föl, az első misztérium régiójába, a misztériuméba, amely a fátyol mögött van. Azt mondja, olyan emberekké lesznek, akik fényvé alakulnak át és a fénybe vitetnek. Így hát beavatott ő, de nem tudom, hogyan s melyik fokon. Miképpen lehetne csodákat, amilyeneket még senki sem tett?

A fekete férfiú megállt, felülről tekintett Jehudára és nevetett.

— Betegeket én is tudok gyógyítani, meg más is, ez még nem csoda. Szennyes lelkeket is űzők ki. Azt is meg tudom tenni, amit Mósze. Idenézz.

Kezét a köpönyege alá dugta, majd kihúzta, Jehuda elé tartotta. Jehuda megborzadt. A csontos, szőrös kéz fehér volt, mint-ha liszthe mártotta volna. A poklosság ijesztő jelei ellepték egészen a csuklójáig. Jehuda ijedten hátrált.

— Uram, ne nyúlj hozzám, hiszen poklos vagy! — kiáltotta fojtott hangon.

Simon nevetett. Bedugta leprával borított jobbát a köpönyege alá, kihúzta s megmutatta Jehudának.

— Ime. Hát poklos vagyok? Nézd meg, fogd meg bátran!

Tiszta volt a keze, akár Jehudáé.

— Ezt is meg tudja tenni a Mestered? Mert csak Mósze tudta, meg, én tudom. Jó, ha ért hozzá az ember. Nem hiába jártam be a görög szigeteket, Rómát, Alexandriát, Babilut, A héber, a kald, a görög, a latin, a régi kopt nyelv sem pergett le rólam, mint kutyáról az esővíz. Dehát mindez nem fontos. Megfordultam a világ valamennyi híres könyvtárában. Mondhatom, Jehuda bar Simon, az Atok Korszakát mindenütt egyformán jellemzik. És most nézz körül. Mit látsz, mit hallasz, mit tapasztalsz ezen a nyomorult világon? Szórul-szóra azt, amit mindenütt megjósoltak a bölcsek és a nabik.

Karját fölemelte, méltóságosan beszélt, brummogó hangja hömpölygött.

— Az állapotok évről-évre romlanak. Nem volt-e hat esztendőn át éhínség, egy kis megkönnyebbülés után ismét hat évig, az előbbinél is nagyobb? És tudod-e, Jehuda bar Simon, hogy minden eddiginél szörnyűbb inség esztendei közelednek? Az anyák bezárják ajtajukat leányaik előtt, egyik ház fölfalja a másik házat. Az Ég elzárja az esőt, a folyók kiszáradnak, kiszikkadnak a patakok, elhervad a vetés, lehull a gyümölcs, férgek rágják a pálmákat. Hoi, Jehuda bar Simon, nézz körül és láthatod az istentelen uralkodó tetteit is! Mindenütt fölkel a gonosz, a tiszták magányosan csatangolnak a pusztában és sírnak. Akinék újjait gyűrény borították, ékszeres ládáikban drágakövek rejtőztek, akik ismerték a tudományt és az írásokat, betevő falatért könyörögnek s akik mezítenül jártak, mocsosak voltak, betűt nem ismertek, most bronzveretű asztalnál dőzsölnek, tejjel, mézzel töltik bendőjüket s kevélyen taposnak a megalázott gazdagok nyakán. Elnéptelenülnek a szentélyek, rombadőlnek a csodálatos paloták, porba omlanak az arannyal burkolt cédrusoszlopok. Ami alul

volt, felül kerül, ami felül volt, aláfordul. Az uralkodók szíve boldogtalan, noha gonoszok ők és gonosz a hatalmuk. Nem csendesül a harc, a háború, Mindennaposak a gyilkosságok, már az is rabol, aki útálja a rablást, az is hazudik, aki Adónáj nevét veszi ajkára. A szülők pénzért adják el gyermekeiket, az asszony elhagyja férjét, a férfi feleségét... Alfelüket törlik az emberek a bölcsesség elszakadozott szent tekereseibe s nincs, aki megújítaná az elfakult írást.

Nagy lendülettel eredt útnak, néhányszor megkerülte az asztalt, fekete arca komor volt, a szeme égett. Majd megint a töprengő Jehuda elé állt s diadallal kiáltotta:

— Hol olvastam én mindezt, Jehuda bar Simon? Rómában a Vesták templomában latinul, Alexandriában görögül, Memphisen koptul, Jerusálímban héberül, Samrónban arámul, Babiluban káld nyelven, Krétában, Athénben, Korinthosban görögül. Mindmind a maga nyelvén mondja ugyanazt s mind a saját országát érti rajta. Mind ott várja a Szabadítót, ahol a legfőbb szenthelye áll, ahol az istenhegye emelkedik. Mind tudja, mely csillagoknak kell együtt állniok, hogy megszülethessék a Szabadító, a szent Hős. De mondd meg nekem, tiszteletreméltó vendégem, hol kell megszületnie? Hol született meg mégis? Hol, merre lappang? Mikor, hogyan fogja kinyilatkoztatni magát? Mi a neve? A nevét, a *nevét* mondd meg nekem!

Ismét szemben álltak egymással. Arcuk egymásra meredt. A Bölcsét megvilágította a mécszláng. Jehudáé homályba merült. Sokáig nézték egymást, mintha mindegyikük a másik arcában akart volna olvasni.

— Ugyanezt kérdeztem én is ma a társamtól, — dünnyögte aztán Jehuda. — Azt felelte, majd eljön, ha el kell jönnie, majd megnevezi magát, ha az ideje elérkezett.

A Bölcs leült, vén homlokát a tenyerébe támasztotta, sokáig bámult a lámpafénybe. Erre Jehuda is leült. A csendben csak Philippos nyugodt szuszogása hallatszott.

— Bejártam az egész világot, — folytatta a Bölcs, mintha elvonultatná szeme előtt a lefolyt éveket. — tanulmányoztam az egyiptomi papok, a görög bölcsék, a latin tudósok, a babilui beavatottak, a héber nabik jóslatait. A latin, a héber Sybillákat. Amit meg lehet tanulni, megtanultam. Amit ki lehet számítani, kiszámítottam. Amit meg lehet ismerni, megismertem. Mit gondolsz, Jehuda bar Simon, miért? Azért, hogy megtudjam, hol született meg a Szabadító. Hogy megtaláljam őt. Megtudjam a nevét!

— Miért akarod tudni, uram? — kérdezte kíváncsian Jehuda.

— A hatalomért, — suttogta a Bölcs. Aztán megint fölugrott, a mennyezet felé tárta karját, fekete szeme villogott, arca égett. — A nevét! — kiáltotta lázasan.

Jehuda csodálkozva nézte. Igen, ha a nevét lehetne tudni... Ez annyi lenne, mint ismerni a sorsát, megragadni a hatalmat, amihez fogható nem volt még a világon.

— Itt a nehéz kérdés, — mondta halkan. — Hol kellett megszületnie? Itt, vagy Babiluban, Alexandriában, vagy Rómában,

Athénben, vagy valamelyik ismeretlen kis görög falucskában az Olympos alatt?

— Ez a kérdés hajszolt engem is keresztül-kasul országokon, városokon. Te mit gondolsz, hol kellett megszületnie?

— Véleményem szerint Jiszraélben, mert ez a föld szent, mindig szent volt s mert ezzel a néppel szövetséget kötött az Úr, — felelte határozottan Jehuda. — Lehet ebben kételkedni?

— Lehet, — vágta rá egyszerűen a Bölcs. — Mert minden föld szent. Mindenütt istenek lábnyoma látszik a porban. Mindenütt Isten lakik. Szerte a világon mindenütt láttam szent köveket, forrásokat, folyókat, fákat, hegyeket.

Jehuda elképedt. Szólni is alig tudott ekkora gyalázat halatán.

— Hiszen akkor az is megeshetik, hogy a Szabadító meg sem született! — kiáltotta ijedten.

A Bölcs megállt előtte, fölülről nézett rá, fekete szakállát símogatta. Hidegen mosolygott.

— Bizony, tiszteletreméltó barátom, ez is megeshetik, — mondta azon a csúfondáros hangon, ami vérig fölháborította Jehudát. — Mert gondold meg, milyen végtelen a világ. Hányféleképpen forognak a csillagok, hányféle Erő és Hatalom és Trón és Felviryázó működik a mindenségben. Hányféleképpen tükröződnek a világok egymásban, kicsik a nagyokban, nagyok a kicsikben. És gondold meg, mit tudunk meg, mit tudunk mi ebből számontartani! Annyit, amekkora egy mustármag.

— De a parányi mustármag is maga az egész világ! — kiáltotta Jehuda.

— Helyes, de tudhatjuk-e, hogy egy mustármagban is mi történik?

Jehuda keserűen az asztalra csapott. Fejét lehorgasztotta, mintha szakadékba meredne.

— Ha a Szabadító nem született meg, hiábavaló minden, — sóhajtott a fakón.

— Jól mondod, tisztelt vendégem, — jelentette ki ünnepélyesen a Bölcs. — Mert akkor az embert nem menti meg semmi. Tahom, vagy Tiámat fölemelkedik a mélységből s fölfalja a világot. A Nap elsötétül, a Hold nem ragyog többé az Égen, hogy az időt mutassa, az életet megtermékenyítse. Nem ívnek a halak a vízben, nem tojnak tojást az Eg madarai. Kiszáradnak a fák, nem lesz, aki vessen, mert az asszonyok méhe bezárul, de úgysem lenne mit aratni. Senkisé meggyűjtené össze az emberiség maradványát, az emberek...

— Akkor az Embernek Fia sem jönne el és az emberi faj...

— Nem ember lenne többé, hanem amelu! Amelu! — kiáltotta a Bölcs nyomatékosan.

Jehuda elsápadt, minden csepp vére az altestébe futott. Fejébőre bizsergett, érezte, hogy a haja meredez. Rémülten bámult a sötét sarokba, félig fölemelkedett ültében, tétova keze a botjához kapkodott.

Mert a sarokban, egy könyvesláda tetején, hatalmas, szőrös, fekete kanmajom kuporgott. Villogó kis szeme kíváncsian bámult Jehudára, mintha csak ő érdekelné a szobában. Széles alak-

ját előrenyújtotta, fekete balkezét Jehuda elé tárta, mintha könyörögne, jobbával boltozatos mellét vakarászta. Lábujjai nagyul markolták a láda peremét.

Jehuda kirugta maga alól a széket. A szék akkorát csattant, mintha a ház szakadt volna le. Ekkor az asztal túlsó oldalára menekült, onnét meredt szembe az emberalakú óriásmajommal, minden moccnását remegve leste s várta szörnyű támadását.

De a Bölcs csúfondárosan mosolygott.

— Félsz tőle? Ne félj. Látod, enni kér. Mindene a hasa.

A majomhoz fordult, érces, de elfojtott hangon rákiáltott.

— Amelu! Amelu! Mit akarsz te itt?

Erre a majom alázatosan vinnyogott, mindkét kezét az asztal felé nyújtotta.

— Hát ennél, mint mindig! — dorgálta a házigazda. — Gyere, ülj asztalhoz!

Amelu egyetlen szökéssel az asztalnál termett, az alacsony székre telepedett. Mohón nyúlt a kenyér után, tépte, falta, reszketett a gyönyörtől. Majd a foglyok csontjait kezdte ropogtatni és nyelni, mint egy telhetetlen tömlő. Gyönyörúségében föl-fölvakantott, hálásan pislogott a Bölcsre, remegő alsókarját kinyújtotta, mintha csókolni akarna. Fekete arcán ragyogott a lámpafény, mint az ébenfán.

Jehuda az asztal túlsó felén állt, riadozva bámulta a majmot.

— Ha ettél, igyál is, — szólt a Bölcs, fölemelte az ónkancsót s az egyik serlegbe bort, a másikba tejet, a harmadikba narancslevet öntött.

Kitörő röhejjel figyelte a majom a Bölcs minden mozdulatát. Először a boros serleget hajtotta föl s egyetlen kortyintással magába döntötte, majd a tejeset, végül a narancslevet. Ekkor kezefejével megtörölte lépcsés száját, hatalmas fogait kivicsorítva vigyorgott, szőrös karját a feje fölé emelte, leugrott a székről s lassan táncolni kezdett egyhelyben. Le-föl himbálódzott rogyanó térdén, forgott-topogott, meg-megvillantotta meztelen ülepét a fényben. Arca másvilági boldogságban ragyogott.

Jehuda még sohasem látott ilyen majmot, csak tanult róla. Kicsiny, hosszúfarkú, mókás majmokat látott csak valamelyik városkapu előtt. A népet mulattatták, doboltak, táncoltak, torzpo-fákat vágtak, letépték egy-egy sikító asszony fejről a kendőt, a markukba rondítottak s a röhögő nép közé vágták. Azok a majmocskák inkább szánalmasak, mint ijesztők voltak. Csak az areuk volt emberi. Ez azonban emberi volt tetőtől-talpig, az arca alvilági arc, a szeme alvilági szem és emberi minden tagja, még a körme is. Ha egy természetes férfiú csak csontból, izomból, szőrből, arcból, szemből állana, ilyennek kellene lennie. Jehuda feszülten figyelte, mert ha váratlanul megdühödött volna, szörnyű fogai, hatalmas marka közül nem lett volna menekülés.

De honnét került a ládára? Talán a nyitott ajtón surrant be s a vitakozás hevében nem vették észre? Az emeleten lakik, onnét cammogott le, hogy zabáljon és vedeljen?

— Amelu! — kiáltotta megint a Mágus feddő hangon. — Elég volt. Takarodj!

Jehuda még látta, hogy a majom alázatosan megáll, a Bölcs-

re tekint, azután nincs többé sehol. Eltűnt, mint a pára, mint a füst, mint a kísértő lélek. Ettől Jehuda még jobban megrémült, mint magától a majomtól.

A Mágus fölemelte az eldőlt széket, ráült, biztatón tekintett Jehudára.

— Félsz? Ne félj. Úlj szépen és nyugodj meg. Hadd fejezzem be, amit mondani akartam, bár talán fölösleges. — És mikor Jehuda sápadtan, tétován leült, baráti hangon folytatta: — A Szabadítónak meg *kellett* születnie, tisztelt vendégem. Akármilyen kevés, amit tudunk, akármilyen févedések szakadécai ásítóznak is ránk Égen, Földön és Alvilágban, hogy elnyeljük értelmünket s vele együtt a létünket is, azt az egyet biztosan tudjuk, hogy a Szabadítónak meg *kellett* születnie. Mert öröktől fogva mindörökké áll a törvény, hogy ami az Égen történik, az történik a Földön is. Azért jelet ad néktek az Úr: íme, a szűz fogan méhében és szűl fiút s nevezi Immanuelnek, mondja Jesajáhu. Nélküle mi lenne az ember? Az, akit láttál.

Jehuda alig figyel, a Mágusra, egyre a homályos sarkot, a széket, a padlón azt a helyet leste, ahol az ímént a majom ült, evett, táncolt. Majd a nyitott ajtóra bámult, szeretett volna elszökni. De az ajtó négyszögéből az éjszaka sötétsége és a zárt udvar tömlőce ásított felé. Összeszedte hát magát, iparkodott megnyugodni. Sójajtott, a vér lassan-lassan visszatért a szívébe. Megint gondolkodni kezdett.

— Hogy művelted ezt? — kérdezte rekedten.

— Amelut gondolod? Amelu itt van, ott van, mindenütt van. Benced van. Amelu lesi a pillanatot, hogy előbújhasson, az emberek otthonába surranjon, asztalukhoz üljön, kenyerüket megzabálja, borukat, tejüket megigya. Amelu alázatos. Nem tör-zúz, nem gyilkol, nem követel. Amelu kér. Rimáncodik és sír. De ha telezabálta, teletta magát s megunta a táncot, Amelu félelmetes. Összetöri a bútorokat, kidobálja az edényeket, szétszaggatja a tekerceseket, fölgyújtja a házat, megerőszkolja az asszonyokat, falhoz vagdalja, lábba tapossa a gyermekeket, a csecsről letépi a csecsemőt, dobálódzik vele. Amelu a háztetőkön futkos, a kertekbe tör, kitépi a fákat, eltiporja a veteményt, pocékká teszi a világot. Amelu beront a szent helyekre, az oszlopokon mászkál, kitérdeli a mozaikokat, lámpákkal hajigálódzik, lerondítja az oltárokat. Hoi, barátom, Amelut nem nehéz megtalálni! De a Szabadítót, a Szabadítót, azt nehéz.

Jehuda hallgatott, a Bölcs tehát folytatta:

— Meg *kellett* születnie, mert ez a Törvény. És sem Babiluban, sem görög földön, sem a latinok, vagy Egyiptom földjén nem születhetett meg, hanem csak itt, Jiszraélben. Azonban, ha jól meggondoljuk, sok itt az ellentmondás. Mert a Szabadítónak föl kell lázadnia atyja, az istentelen király ellen. Itt pedig nem is egy istentelen uralkodó van, hanem egész sereg. Melyik az ő atyja, a három csillagnak az Eg tüzes sarkában kell állania. De a Halakban találkoztak. Hogyan lázadhat, ölhet az a Szabadító, akinek csillagai a Nünban állanak? Erről nem szolt a Mesteretek, mikor a Mennyek Országának megvalósulását magyarázta?

— Hogy a Mester mibe avatta be a többit, nem tudom. Csak annyi bizonyos, hogy szerinte az Isten és a világ bennünk van s ha ezt mindenki tudja, megvalósul a Földön az Egi Birodalom.

— Ahány állítás, annyi súlyos tévedés! — rikoltotta a Bölcs, kivillantva erős, fehér fogait. — A világ nem bennünk van, hanem mi vagyunk a világban. Ha nem így volna, nem tudnánk legyőzni a világot. Még egy fát sem tudnánk kivágni, egy székét sem megfaragni, egy kigyót sem eltaposni, akkor egyetlen gondolat sem ölthetne testet. Hogy pedig Isten az emberben volna? Hoi, barátom, ezen csak kacagni tudok s kacag minden művelt, gondolkodó ember! Ha úgy volna, ahogy a Mesteretek tanítja, — a „mesteretek”-et gúnyosan megnyomta, hogy Jehudában megint fölgerjedt a düh —, akkor az Istent meg lehetne ismernünk magunkban! Mi volnánk az Isten!

— Hát Adónájt nem ismerheti meg az ember? — kiáltotta Jehuda.

— Ki merne olyat állítani, hogy az ember megismerheti Adónájt? Avagy nem kimondhatatlan-e az ő neve, nem mondta-e Mószénak is, hogy boruljon le, mert az ő arcába halandó nem tekinthet? Micsoda dőreség! — Fürgén fölugrott, köpönyegét lobogtatva járt-kelt a szobában. Ujjai szaporán tépdesték a szakállát s Jehuda csodálta, hogy nem marad a kezében. — Az Úr: végtelen. Az Úr: örökkévaló. Az Úr: a semmi és a minden. Az Úr: az Egy. És mi az ember? Korlátolt, halandó, gyámoltalan teremtmény, az ember: a Sok. De nem erről van szó. A fontos az, Jehuda bar Simon, hogy a Szabadítónak, mint mondtam, meg kellett születnie. Él valahol. Neve van. Ez bizonyos. Meg *kell* találnom őt!

Megint rámeredt Jehudára, összenőtt fekete szemöldöke alól búvólón villogott tüzes szeme.

— Jochanan tudta a nevét — suttogta vontatottan. — Tudta, mert megmondta, az Eljövendő útját készíti. Akinek nem méltó, hogy megoldja a saruszíjját. Jochanan sok titkot tudott. De magával vitte a sirba. Ha csak el nem árulta valamelyik tanítványának, éppen annak, aki a te Mestered. Ezért érdekel az a nabi. Mondd, nem szólt erről neked semmit?

— Semmit.

— Úgy él az Úr, hogy te igazat mondasz?

— Él az Úr, hogy nem hallottam semmit. De hiszen, ha nem ismerhetjük meg az Istent, mirevaló mindez? Nem tudjuk, mi a jó s mi a rossz. Nincs rá mértékünk.

A Bölcs hűvösen mosolygott.

— Csakugyan, nem tudjuk, mi a jó s mi a rossz, — hagyta rá megvetőn. — Ami emberi mértékkel mérve jó, az Uréval mérve rossz és fordítva. A mérték az Úrnál van, ő pedig megismerhetetlen. De mégis van valami, amiért érdemes törekedni. Ez a hatalom, mint már mondtam. Uralkodni az erőknön, ismerni a titkokat, legyőzni az embereket, korlátlanul cselekedni... Hoi, tiszteletreméltó vendégem, mit tehetnék én a tudásommal, az erőmmel, a nyelvekkel, amiket tanultam, az ismereteimmel! Ha a Szabadító nevét ismerném, ha győzelemre segíthetném őt, ha a tizenkét hadsereg fölött én lehetnék a násib! Ha négyezer pár igaz-

lovam, tizenkétezer hátszlovam, ezernégyszáz harckocsim lenne, mint Selómonak! Ijjászaim, vérteseim, faltörő gépeim... mit tudnék én művelni velük! Az én tudásom, az én bölcseségem és a Szabadító isteni ereje! Meg tudod ezt érteni? Igen, te megérted, nem vagy olyan tudatlan, mint az a jámbor ember ott az ágyamon, aki alszik, mikor mi a legnagyobb dolgokról vitázunk. És gondolj arra is, ó, barátom, mire vihetnéd te a Szabadító birodalmában, ha már most megtudnád a nevét s megmondanád nekem!

Az asztalra könyökölve egészen Jehuda arcához hajolt, szeme belevájt Jehuda szemébe.

Igen, ezt el lehetett gondolni, meg lehetett érteni s Jehuda el is gondolta, meg is értette. Azonban egyre jobban gyűlölte ezt az embert. Ha tudta volna a Nevet, nem mondotta volna meg. Soha, soha! Magának is megvoltak az álmai.

— Igyekezz megtudni. S ha tudod, mondd meg nekem, — súgta a Mágus, — nem bánod meg... Áldás fakadna ebből reánk is, mint a tavaszi eső!

Jehuda bólintott. Hogyne, hogyne... De hallgatott. Fülledt csend, elviselhetetlen forróság volt a szobában. Ekkor váratlanul megeredt az eső. Suhogott, locsogott, zengett a sötét éjszakában. A nyitott ajtó előtt aranyosan fénylett, mint egy hárfa kifeszített húrjai. Az aranyhúrok daloltak, a ciszterna vastag hangon zúgott, mint egy lázasan pengetett húr. Hűvös, illatos levegő áradt be az ajtón. Jehuda mélyen beszívta a könnyű esőillatot.

— Elhiszed-e, hogy áldás fakadna belőle reád is, ha szövetkeznél velem? — kérdezte nyájasan a Mágus.

— Elhiszem uram, — egyezett bele Jehuda.

— Akkor most már mindent tudsz. Én, sajnos, nem tudok mindent, pedig reméltem, hogy a kezembe adod a legnagyobb titkot, amire szükségem van. De ha nem tudod, hát nem tudod. Csak figyelj, tartsd nyitva a füledet, a szádat pedig csukva. Ha Jesuah bar Józsiif kimondaná a Nevet, fuss hozzám, a többit bátran rámbízhatod. Mondd, megmerített téged a vízben?

Jehuda bólintott.

— Így hát a Házban vagy. Ezt különben tudtam. De úgy látom, fáradt vagy. Eredj, pihenj.

A lámpa lángjánál meggyújtott egy másik mécsest, Jehudának adta.

— Menj az emeletre, aludj békében. Örülök, hogy betértetek hozzám és remélem, még sok hasznos beszélgetés, sok szép éjszaka és fényes nappal vár ránk.

— Te hol alszol? — kérdezte Jehuda.

— Majd a társad mellett. Úgy alszik, mint egy gyermek. Semmit sem tud abból, ami körülötte történik.

Jehuda elindult a lámpával. Mikor a szűk udvaron a lépcső felé haladt, látta, hogy a kövezet teljesen száraz. Az Égen tisztán ragyogtak a csillagok, esőnek nyoma sem volt. Teljesen megzavarodva, fáradtan kapaszkodott föl a meredek lépcsőn. A lámpát egy asztalkára tette, hanyattvágta magát a széles ágyon. A libegő fény nesztelenül futkosott a meszelt szobában. Jehuda behunyta a szemét. Zaklatott gondolatai örvénylettek, mint a forgozszél, válogatás nélkül kapták föl, sodorták a magasba s ejtet-

ték el a tárgyakat. Recsegést, suttogást, zuhanást hallott, mintha viaskodnának a szobában. Szemét ijedten kinyitotta, de nem látott semmit. Majd zúgás támadt, szél rázza az ablakrácsot, Jehuda arcát hideg csapta meg. Hirtelen úgy érezte, a hatalmas majom föl-surrant a lépcsőn, megállt előtte s fekete vasujjait a torkára készült forrasztani. Hörögve felült, de majomnak nyoma sem volt.

— Hoi, csak már reggel lenne s mennénk innét, — sóhajtott. Homlokát verejték lepte, a szeme káprázott s olyan nehéz volt, mintha ólmot öntöttek volna bele.

Forgott, nyögött álmában, a fogát csikorgatta. Zihált, mint egy fuldokló, elakadt a szívverése, rémülten ragadta meg az ágy szélét, fölült, a lámpába bámult. Kóválygott a feje, mintha a háztetőről bukott volna le. Ki merné állítani, hogy az ember megismerheti Adónajt? — kiáltotta csúfondárosan egy hang. Jehuda nyögött. Dehát nem ez a fontos, nem ez... — dünnyögte. Minden azért van, mert Tiberias egy régi temetőre épült, a holtak lelkei bosszút lihegve kóvályognak a falak között, százéves halottak, ezerévesek, mindenféle népség. Miért is jött ide! Sohasem aludt még a városfalakon belül. Átkozott, mocskos hely!

— Uram, irgalmazz, hiszen megbocsájtottad a bűneimet, — könyörgött hangosan.

A Mester képe jelent meg előtte. Forró vágy szállta meg, hogy a közelében lehessen, lássa, hallgassa őt, érezze sugárzó nyugal-mát, szelídségét. Ettől megnyugodott, egy kissé. Lássunk csak tisztán, — gondolta. — Holnap hirdetem kell az Örömhírt egy másik kapuban. Bátor lesznek és hirdetem! Elmegyek a görögök-höz is, okosan intézem a pénzügyeket. Talán meglátogatjuk meg-int a meghasonlott úrasszonyt s látom a szép Tamar. Ha fölkel a Nap, minden tiszta és világos lesz megint! Végül lehet, hogy a csónakunkat sem lopták el s haza mehetünk... Haza? Kafar-nahumba.

Mikor fölébredt, Philippos állt előtte útrakészen. Az ablak-rácson meleg fény áradt be, a lámpa szerény lángocskája halvá-nyan pislákol.

— Házigazdánk alszik, mint egy kő, — dörmögte a halász. — Gyerünk, Jehuda.

Ő ámulva tekintett körül, mint aki részeg.

— Philippos, Philippos, mondd meg igaz lelkedre: megismer-heti az ember az Istent? — kérdezte mohón.

A Görög csodálkozott a kérdésen, elgondolkozva forgatta a botját.

— Nem értelek, atyámfia. Hiszen Isten a szívben lakik! Olyan egyszerű!

— Igen, igen, ezt tanítja a Mester, — hadarta Jehuda szapo-rán. — De te mit gondolsz? Te, magad?

Philippos lassan az ágy szélére ült, mosolygott. Nagy homloka tiszta volt, mint egy gyermeké.

— Ezt nem gondolja, hanem tudja az ember. És nem azért tudja, mert a Mester mondta, hanem azért mondta a Mester, mert az ember ezt tudja. Ha nem így volna, nem volna ember az ember s akkor mi értelme volna a világnak? Azonban gyerünk.

Előre indult a lépcső felé.

ESZMÉK ÉS TÉNYEK Irja Mihelics Vid

Még 1950-ben tette közzé *Sukenik*, a jeruzsálemi héber egyetem hírneves régész-professzora az első részletes beszámolót az általa feltárt talpiothi sirkamráról, amelyben — meggyőződése szerint — megtalálta a kereszténység eddig ismert legkorábbi emlékét. Tekintve azonban, hogy a beszámoló az *American Journal of Archaeology* szakfolyóiratban jelent meg, nem valószínű, hogy a nagyközönség bárhol is értesült felőle. Mutatja, hogy még azok a külföldi lapok és folyóiratok sem foglalkoztak vele, amelyeket rendszeresen olvasni szoktam. Magam sem tudtam a dologról. Így azután, hogy legutóbb kezembe került a frankfurti *Umschau in Wissenschaft und Technik*, amelyben *Erich Dinkler* mainzi egyetemi tanár ismerteti *Sukenik* közleményét, örömmel ragadtam meg az alkalmat, hogy növeljem tájékozódásunkat.

A Jeruzsálemből Betlehembe vezető úton Jeruzsálemtől délre két kilométerre, Talpioth elővároska mellett 1945 őszén építkezés közben egy zsidó sirkamrára bukkantak. Ertesítették róla *Sukenik* professzort, aki intézkedett, hogy a lelet épségben maradjon. A következő években azután az ő irányításával fel is tárták a sirkamrát. *Dinkler* professzor öt jellegzetes fényképet is közread a *Sukenik* beszámolójához mellékelt gyűjteményből, hogy mindjárt szemléletesé is tegye a sirkamra és a leletek leírását.

A kamra alapja csaknem négyzet: hossza 3.42, szélessége 3.36 méter. Magassága 1.14 méter, belül a kamrában azonban

egy hosszanti, merőleges falakkal kiasott gödör is van, amelynek mélysége ugyancsak 1.14 méter. Aki ide leereszkedik, az már egyenesen állhat s a verem széleit padként használhatja. A sirkamra ismert típusa ez; hozzá hasonlólt már sokat találtak a jeruzsálemi temetkezési helyeken.

Az egész sirkamrát mészkősziklába vágták bele. Magának a gödörnek falaiból öt sirüreg nyílik, amelyeket annakidején kőlappal zártak el. A főkamrából hat folyosó fut be a szikla belsejébe. Ezekben helyezték el a szokásos ossuariumokat, az elhunytak csontjait tartalmazó kőládákat. Ezeknek a ládáknak egy része még eredeti helyén fektűt s a hozzájuk vezető folyosók is el voltak zárva, amikor *Sukenik* megkezdte az ásásokat. Összesen 14 ossuariumot találtak.

S itt következik a páratlan meglepetés. Két ilyen kőládán szembetűnő módon kirajzolódó Jézus-felirat olvasható, a két láda egyikének három oldalán pedig még a kereszt jele is látható. *Stilustörténeti* összehasonlításokból és egy pénzérme alapján meg lehetett állapítani, hogy ezeket a kőládákat röviddel Kr. u. 50 előtt helyezték el a folyosóban. Az egyik kérdés, amely a kutatás számára felmerül, nyilvánvalóan az, hogy a Jézus-feliratokat — mint *Sukenik* kifejezte magát — a Názareti Jézusra szabad-e vagy kelle vonatkoztatni, a másik, hogy a keresztjeleket a kereszténység kereszt-jelképének szabad-e vagy kell-e tekinteni?

Míg a sirkamra legtöbb ossuariuma héber feliratokat visel —

például Simeon Barsaba; Miriam, Simeon leánya —, addig a Jézus-feliratok görög betűkkel készültek. A mi latin betűinkre átírva az egyik láda felirata: *Jesous iou*, a másiké: *Jesous aloth*. Az előbbit szénnel írták rá, az utóbbit hegyes szerszámmal karcolták bele a kőbe. Ennek a második ládának három oldalára a kereszt jelét megint csak szénnel rajzolták rá.

Részben közismert dolgokat mond el Sukenik, amikor kifejti, hogy a Jézus név a zsidó Jesua görögösítése, maga a Jesua pedig a Jehosua (Josua) névnek az a rövidebb változata, amely a számkivetés után vált szokássá. A név annyit jelent, mint „Isten segít”, jelöli tehát azt az embert, aki Jahvébe veti bizodalmit. Ujszerűbbnek hathat talán Sukeniknek az a közlése, hogy a zsidó irodalomnak igen tekintélyes számban vannak Jézus nevű alakjai. Egyedül Josephusnál hűsz ilyen nevű szereplővel találkozunk s közülük mintegy tízen az Úr Jézus korában éltek. Eredetileg tehát polgári személynévről van szó, amely — mint Sukenik mondja — csak azután válik kultikus névvé, hogy a Názáreti Jézust Megváltónak, Isten fiának fogadja el a keresztény hit. Természetes következménye ennek, hogy magának a zsidóságnak kebelében igen hamar „nomen ingratum” lett a Jézus név, úgy hogy a II. század közepétől kezdve már csak elvétve találkozunk vele. Egyedül a név tehát — állapítja meg Sukenik — nem tartalmazna még semmiféle utalást a kereszténység Krisztusára.

Mit jelentenek azonban az *iou* betűk? Van a klasszikus görögben egy felkiáltás, amelyet ennek a hangcsoportnak kettőzé-

se fejez ki. Értelme akkor: „Óh, jaj”. Sukenik azon a nézetben van, hogy ezt a második *iou* hang-, illetve betűcsoportot csak azért nem észlelhetjük, mert a kő — mint a fényképfelvételen is látható — letört azon a helyen. Önmagában épp így bizonytalan az *aloth* szó is. Amennyiben az arámi „aloh” szóban gyökerezne, panaszt, jajgatást, gyászt jelentene.

Mindenesetre elfogadható értelmet kapna a két felirat — mutat rá Sukenik —, ha a mondottaknak megfelelően ekként fordítanók őket: „Óh, jaj, Jézusom” és „Szegény Jézusom”. Szerinte ez is a helyes megoldás, mert másfelől ahhoz semmi kétség sem férhet, hogy egyik feliratot sem a kőládában pihenő halott megjelölésére alkalmazták: mindkét esetben „egy Jézus” megszólításával és segítségül hívásával állunk szemben.

A lelet még rejtélyesebbé válik — fejtegeti a továbbiakban Sukenik —, ha a keresztjeleket próbáljuk értékelni. Eddig ugyanis szinte bizonyosnak tekintett tétele volt a kutató tudománynak, hogy a kereszt mint keresztény jelkép csak a IV. század közepétől lép fel először. Kapcsolatba hozták ezt annak a kereszt-ereklyének felfedezésével, amely Heléna császárné nevéhez fűződik. Ennek az ereklyének nyomán terjedt el a kereszt vallásos tisztelete és járta be később az ismert világot. Bizonyos — jelenti ki Sukenik is —, hogy a IV. század közepén már szinte egyidejűleg megtaláljuk a keresztet mind a Keleten, mind a Nyugaton, mint olyan jelképet, amely hozzátartozik Krisztushoz. A keresztet akkor még Krisztus vagy a kezében vagy a vállán viszi. Ma-

gának a keresztrefeszített Krisztusnak, a Crucifixusnak ábrázolása csak a IV. század legvégén jelenik meg először, de általában utána is még sokáig idegenkednek attól, hogy szemlélet tárgyává tegyék a keresztán szenvedő Istenséget. A most feltárt sirkamra viszont visszavisz minket az I. század közepére, nem is 20 évvel a Názáreti Jézus megfeszítésének evangéliumi időpontja után, s ime, ott látjuk a keresztet egy emberi csontokat tartalmazó kőládának három oldalán, mint jelképet, amely az egész felületen uralkodik. Diszitmény semmiképpen sem lehet — hangsúlyozza Sukenik — félreismerhetetlen a szimbolikus jellege. Csupán azt az egyetlen kérdést vethetnők fel, hogy valóban a kereszténység jelképeinek kell-e minősítenünk?

Sukenik e kérdést elemezve behatóan foglalkozik a herkuláneumi kereszt-lelettel is, amelyre 1939-ben az u. n. Casa del Bicentenarióban akadtak. A házban, amely a III. századból való, az egyik terem falán egy stukkó-felület látható, amelybe eredetileg egy fakeresztet, melyesztettek bele; a stukkó-felületet két toloajtócskával fedhették el. Sukenik álláspontja is az, hogy semmiféle magyarázattal sem lehetne ráfogni erre, hogy használati tárgyul vagy berendezésül szolgált; az egyetlen észszerű magyarázathoz csak akkor jutunk, ha ezt az elleplezhető keresztet szimbolumnak fogjuk fel. S mint maga is hozzáfűzi, a szomszédos házakban talált zsidó feliratok valószínűsítették azt a feltevést, hogy itt ebben a házban zsidó-keresztények laktak, a kereszt tehát minden bizonnyal a kereszténység vallási jelképe.

A Sukenik tanulmányát taglaló Dinkler professzor nyomatékosan kiemeli, hogy amennyiben szigorú módszerességgel járunk el, akkor két vagy három valószínűség összegezéséből sem származik még tudományos bizonyosság. Ő tehát úgy hiszi, hogy egyelőre még nincsenek egyértelmű adatok, amelyek miatt szükségszerűen keresztény jelképként kellene értelmeznünk a talpiothi csontládára rajzolt keresztet, Túlzott fenntartás-e vagy sem — döntse el az olvasó. Én mindenképpen túlzottnak érzem. Annál is inkább, mert mint Dinkler is megírja, magának a felfedezőnek semmi kétsége sincs a leletek keresztény jellege felől. Sukenik, a zsidó professzor meg van győződve arról, hogy mind a két felirat valóban a Názáreti Jézusra vonatkozik, és hogy a kereszt-jelk valóban a keresztény vallásosságot jelképezik. Annyira nem kételkedik ebben Sukenik, hogy a talpiothi leletet máris a kereszténység eddig ismert legrégebbi emlékének nyilvánította. Ugyanakkor azt is kijelenti, hogy szerinte ez a legújabb és rendkívül nyomós bizonyíték a Názáreti Jézus történeti személyisége mellett.

„Pokol, állam és egyház Norvégiában” — olvastam a meglepő címet *Freda Bruce Lockhart* terjedelmes írása fölött, amelyet a *Tablet* bocsátott közre. Mert hogy az egyháznak, azt értem, de mi köze lehet az államnak a pokolhoz? Amit azonban megtudtam, teljes mértékben igazolta a címet. Ha ma egyházpolitikai válság van Norvégiában, mint ahogy van, akkor azt valóban a pokol kérdése váltotta ki. Bármilyen különösen hangzik.

Kereken egy éve annak, hogy *Hallesby* lutheránus teológiai tanár belmissziós beszédét közvetítette az oslói rádió. Ebben voltak a következők: „Bizonyos, hogy sokan hallgatnak olyanok is, akik még nem tértek meg. Hozzájuk fordulok. Tudjátok meg, ha e pillanatban holtan esnétek össze, egyenesen fejest ugranátok, bele a pokolba... Hogyan is hunyhatjátok nyugodtan álomra a szemeteket ti, akik nem tértek meg, amikor nem tudjátok, vajjon az ágyatokban vagy a pokolban ébredtek-e fel?”

Sokan vélték keménynek, „maradinak” az intelmet, sőt napilapok is akadtak, amelyek megroították *Hallesbyt*, amiért ilyen „barbár és divatjamult” rémképeket festett egy haladó és demokratikus társadalom elé. Nagyobb hullámokat azonban nyilván nem vert volna a dolog, ha meg nem szólal egy lutheránus püspök is, *Schelderup*, aki ujságírók kérdésére úgy nyilatkozott, hogy *Hallesby* az ő meggyőződése szerint is túllőtt a célon, mert az cfajta fenyegetések csak eltávolíthatják az ingadozókat a kereszténységtől. Ez azonban nem minden. Kijelentette még azt is a püspök, hogy az örökké tartó büntetés tanát ő sem tudja összeegyeztetni a keresztény hitnek azzal a tételével, hogy Isten a mi szerető atyánk. Erthető, ha *Hallesby*, aki végtére is teológiai tanár, kényszerítve érezte magát, hogy ugyancsak a nyilvánosság előtt válaszoljon a püspöknek. Így folytatódott és szélesedett ki most már kettőjük körül a vita, s ennek során hangzott el az az állítás, hogy *Schelderup* megszegte a püspökhé rendelésekor tett ünnepélyes hitvallását, vagyis ha jellemes

ember, akkor önként le kellene mondania püspöki tisztségéről. A vitának ebben az elmérgesedett szakaszában *Schelderup* már nem látott más kibontakozást, mint azt, hogy elbírálás végett az egész ügyet a vallásügyi miniszter útján a kormány elé terjessze. Lévéen, hogy a lutheránus egyház államegyház Norvégiában.

Képzeltük, micsoda érdeklődés előzte meg a kormány állásfoglalását. Már csak azért is, mert mindenki tisztában volt azzal, mennyire furcsa helyzet, hogy politikusok döntsének egy alapján teológiai kérdés felől. Hozzá még Norvégiában a kormány csupa szocialista miniszterből áll, akiről nehezen tételvezhető fel, hogy valaha is tanulmányozták volna a pokol hittudományi irodalmát. A gondolkodó elemeket így meg sem lephette, hogy a kormány végéreményben ki is tért az itélkezés elől s állásfoglalásában, amelyet csak jóskára, az idei év márciusában hozott nyilvánosságra, bármiféle saját vélemény mellőzésével csupán az államegyházban támadt ellentétek elsimítására keresett módot. Azok azonban, akik szenzációra számítottak, egyáltalán nem leplezték csalódásukat. Kifejezésre jutott ez a címekben is, amelyeket egyes lapok raktak a hivatalos közlemény fölé: „A pokol tana épp oly homályos, mint eddig” — „Fogatlan kormánynyilatkozat igazolja a pokol összes pártjait” — „Továbbra is vitázhatunk a pokolról”.

Senki sem tagadhatta azonban, hogy a kormány, ha már rá kellett szánnia magát, lelkiismeretesen végezte a dolgát. Bekérte a norvég lutheránus egyház valamennyi többi püspökének véleményét arról, vaj-

jon Schelderup valóban túltette-e magát a felekezetre kötelező hitelveken. Ugyanazt a kérdést intézte az oslói egyetem lutheránus hittudományi karához és a jóval szigorúbb kongregációs teológiai karhoz. Végül pedig külön jogi szakértőt is kinevezett *Castberg* professzor személyében.

Mint a nyilvánosságra hozott válaszokból is kitűnt, a megkérdezett egyházi személyiségek tartózkodtak attól, hogy érdemben is nyilatkozzanak. „A püspökök — írja Lockhart — a helytelenítés különböző fokáról sajnálkoztak társuk tévedése fölött, de egynek kivételével egyikük sem vélekedett úgy, hogy Schelderup ezzel kívül helyezte volna magát a felekezet kötelekein.” Az oslói egyetem hittudományi kara is arra az álláspontra helyezkedett, hogy Schelderup püspök nem lépte túl „komolyan” ezeket a köteleket. „Más kérdés — tette hozzá a kar —, hogy osztjuk-e vagy sem a nézetét.” A kar jelentése ekként végződött: „Egy püspöknek a mi egyházunkban nincs olyan tanítói tekintélye, hogy a lelkészeknek és gyülekezeti tagoknak osztaniok kellene püspöküknek teológiai szempontjait ahhoz, hogy bizalommal vehessék körül és elismerhessék őt püspöküknek.”

A kormány szemében így semmi ok sem merülhetett fel arra, hogy Schelderup lemondjon püspöki tisztségéről, s bármilyen izgalmasnak ígérkezett a pokol kérdése, a várakozásokban csalódtak is előbb-utóbb napirendre tértek volna fölötte, ha *Castberg* professzor jogi szakvéleménye, amelyet a kormány szintén közölt a nyilvánossággal, minden eddiginél nagyobb viharral nem arat. Hetek

sem teltek bele s a kormány lapja, az *Arbeiderbladet* megállapíthatta: „A dolog most sokkal aggasztóbb mederbe jutott, mint amelyet az evangélium értelmezéséről és a pokollal kapcsolatos felekezeti tanításról folytatott viták jeleztek.”

Castberg professzor ugyanis nem elégedett meg azzal, hogy csupán a konkrét eset jogi vonatkozásaival foglalkozzék, vagyis hogy maradhat-e püspök az államegyházban, aki nem hisz a pokol örökkévalóságában, hanem jogtudóshoz illő pedantériával vizsgálat alá vette az állam és az államegyház egész viszonyát. Végső következtetései pedig lényegileg abban csúcsosodtak, hogy a norvég lutheránus egyháznak még ahhoz sincsen joga, hogy akár tanbeli és tisztán lelki kérdésekben is bármilyen hatalmat vagy tekintélyt igényeljen önmagának.

Castberg elemzése szerint ez az egyház teljesen alá van rendelve névleg a királynak, az alkotmány valóságában a kormánynak. A püspököknek nincs joguk ahhoz, hogy megtagadják a lelkészi avatást a végzett teológustól, vagy kizárjanak a közösségből egy lelkészt, nincs joguk erre még akkor sem, ha az illető vallási felfogása közismerten eltér attól, amelyet a püspökök hivatalosnak tekintenek; minden ilyen szándékuknak végrehajthatásához királyi rendelkezés kell. Egyébként is *Castberg* szerint „komoly érvek” szólnak ama jogi megítélés mellett, hogy ilyen királyi rendelkezés az egyházra hivatalosan kötelező módon megváltoztathatja a norvég egyház alapvető hitcikkelyeit is. Mert ha igaz is — jegyzi meg *Castberg* —, hogy a norvég egyház a maga és az állam alkotmánya

szerint a lutheránus-evangélikus hitvallásra kötelezte el magát, semmi nyoma annak, hogy ezt a hitvallást valaha is pontosan és írásban lefektették volna. Eppen ezért szerinte — folytatja Castberg — az egyházi hatóságoknak amellet, hogy kötelességük elejét venni minden olyan összeütkezésnek, amely a lelkésznél egyfelől az állami törvényekben előírt feladatok, másfelől a hitből következő egyházi feladatok közt támadhatnak, elsősorban és mindenképp az a kötelességük, hogy „a lehető legtágabb határokat biztosítsák a hitbeli szabadság számára a norvég egyházban”. Az evangéliumot és a hitcikkelyeket nem szabad tehát betűszó szerint értelmezni, hanem „a kor szellemének megfelelően” kell magyarázni, a kormánynak pedig éppen az a teendője, hogy összhangban az alkotmánnyal, „épségben tartsa a hit tanítóinak éppen a lutheránus felekezet által hirdetett igényét arra, hogy mindenben a legjobb meggyőződésüket követhessék”. Hozzáfűzi még Castberg, hogy mindezekben a kérdésekben a kormányt semmiféle jogszabály sem kötelezi a püspökök meghallgatására, még kevésbé arra, hogy kikérje a tanácsukat.

„Jogászai elvonság és észszerűtlenség még aligha áltott világosabban testet” — jelentette ki nyomban *Berggrav* püspök, a norvég lutheránus egyház szellemi vezére, aki annakidején Quisling és a német megszállók ellen a nemzeti ellenállást is vezette. Szinte órákon belül adott ki rőpiratot, amelyben élesen szembeszállt Castberg véleményével. „Castberg szerint tehát — írja ebben — a miniszterelnök bármelyik napon összehívhatja a kormányt — már mint

azokat a minisztereket, akik még nem léptek ki az egyházból —, kezükbe nyomhatja az Augsburgi hitvallást — amelyet alkalmasint sohasem láttak — s felszólíthatja őket, hogy „legjobb meggyőződésüket követve” mondják meg: mennyit és mit taníthat belőle a pap, ha összhangban kíván maradni a tudományos és kulturális fejlődéssel. Idézza Castberg szakvéleményét kijelentheti azután a miniszterelnök, hogy határozatuk jogszerű és az egyházra kötelező: semmi szüksége annak, hogy megkérdezzék a püspököket vagy a teológusokat... Némelyeket megkísérthet a gondolat — folytatja *Berggrav* —, hogy tréfa az egész. Nekünk azonban komolyan kell vennünk, akár tetszik, akár nem. Castberg például ki is mondja, hogy a pokolra mint büntetésre vonatkozó mindenféle tanítást ki kellene hagyni az iskolakönyvekből, s állítja azt is, hogy püspökké történt rendelésünket bármikor letörölheti róluuk a kormánytöbbség. Castberg nem állítja, hogy a kormánynak ekként is kell cselekednie. Állítja azonban, hogy megtehetné. S ha a jelenlegi kormány nem is szándékozik átlépni a kapun, amelyet Castberg megnyitott, előtte, a kormány által kiküldött jogi szakértőnek az a nézete, hogy mindez lehetséges, méltán rágódik lelkünkön...”

Nem csoda így, ha Castberg szakvéleményének közzététele alaposan felkavarta Norvégiában a közéletet. A napilapok azóta is hasábotokat szentelnek az ügynek. Megoldást sürgetve egyre többen követelik, főleg a hívó lutheránus világiak közül, hogy szüntessék meg haladéktalanul a norvég lutheránus

egyház államegyház-jellegét, sőt már olyan hangok is hallatszanak, hogy az lenne a leghelyesebb, ha teljesen szétválasztnák az államot és az egyházat. Bonyolítja a dolgot, hogy azóta — mint a *Time and Tide* újabb közleményében olvasom — Berggrav püspök is kénytelen volt elismerni: „technikailag” Castberg professzor szakvéleménye megtámadhatatlan: amit kifogásolni lehet benne, legfeljebb az, hogy „méltányosság nélkül törekszik a jogi igazságra”.

Érdekes és sokatmondó mozzanatként jegyzem még ide, hogy az erősen anglikán beállítottságú *Time and Tide* írója nem egészen érti a norvégiai riadalmat. Szerinte a norvég államegyháznak a valóságban még mindig kedvezőbb a helyzete, mint a jogilag vele egy tekintet alá eső angliai államegyháznak. Hivatkozik arra, hogy nemrégiben maga Berggrav püspök állapította meg: Norvégiában ők elképzelhetetlennek tartanák, hogy a püspököket a kormány nevezze ki vagy hogy az általuk jóváhagyott imakönyvet többségi határozattal visszavesse a parlament. Már pedig így van s ez esett meg Angliában.

•

Valamennyien, akik szeretjük és értékeljük az emberi szellem maradandó megnyilatkozásait, nem utolsó sorban azokat a termékeiket, amelyeknek megszerzésére a magasra emelkedett nyomdaipar az elmúlt századokhoz mérten bőségesen és olcsón adja meg a módot, kegyelettel emlékezhetünk meg *Ottmar Mergenthalerről*, aki száz évvel ezelőtt, 1854 május 11-én született Hachtelben, a württem-

bergi Mergentheim mellett. Ő a soröntő szedőgép, a *Linotype*, feltalálója. Ez volt az a gép, amely 1893-ban a chicagói világkiállításon a legtöbb csodálatot keltette. A nagydíj, amellyel akkor Mergenthalert kitüntették, közel 17 évi szakadatlan s igen nehéz körülmények között végzett munkára tette rá a koronát. De hogy mekkora lángelmét örökített meg számunkra ez az alkotás, csak ma tudjuk felmérni igazán. Minden javítás, amit azóta végeztek a gépen, egytől-egyig és kivétel nélkül azokat a lehetőségeket fejlesztette tovább, amelyeket már az eredeti szerkezet magában foglalt.

Mergenthaler édesapja tanító volt Ensingenben. Az ő keze alatt végezte el Ottmár 1868-ra a népiskolát. Már addig is sok jelt adta kitűnő érzékének a technika iránt, nemcsak kezűgyességben, de tervező képességben is. Egészen kis fiúcska volt, amikor egy alkalommal fellopódzott az ensingeni templom toronykamrájába s addig matalott a templomóra körül, amely már évek óta egyhelyben állt, amíg az óra egyszerre csak járni kezdett. Nemesoda, ha az eszes és szorgalmas fiúcska szerette volna, ha édesapja tovább taníttatja és beiratja a közeli reáliskolába. A rosszul fizetett szegény tanító azonban nem merte vállalni a későbbi költségeket, és inkább Bietigheimbe a sógorához, Ludwig *Hahl* órásmesterhez küldte a fiút: hadd tanulja ki nála ezt a mesteriséget. Szerencse, hogy Ottmár nem vesztette kedvét és hamar megbékélt a fordulattal. Különösen, amikor nagybátyja, aki messze környéken híres, tekintélyes iparos volt, maga is buzdította a fiút, hogy a műhely-

munka mellett tanuljon rajzolni is és látogassa szorgalmasan az esti és a vasárnapi iskolákat. Ottmár egész életén át hálaival adózott ennek a rokonának és egyben mesterének, aki önzetlenül mindig csak az ő javát kereste. Annál szebb volt ez Hahl részéről, mert ő csak Ottmár mostohaanyjának volt a fivére s valójában semmi vérségi kötelék sem volt köztük. Hogy mennyire megérdemelte a nagybácsi a háfát, kiténik abból is, hogy amikor Ottmár megszerezte a mesterlevelet, mindjárt beajánlotta őt Amerikában élő fiának, August Hahl-nak, aki egy kisebb elektromos műszer-gyárat alapított volt Washingtonban, s az utiköltséget is előlegezte neki.

Ottmár ritka képességei itt, az unokafivér gyárában bontakoztak ki. A szedőgép eszméje akkor csillant meg előtte, amikor egy írógépfélet mutattak be neki, amely a betűit litografikus nyomás számára mindjárt a kőlapra írta volna. A szerkezet nem vált be és Mergenthaler sem tudta olyan mértékre tökéletesíteni, hogy gyártása és alkalmazása kifizette volna magát a nyomdaiparban. A szedőgép gondolata azonban nem hagyta nyugodni, még akkor sem, amikor csak úgy zudultak reá a viszontagságok és megpróbáltatások. Nemesak a tervezés és kivitelezés terén szenvedett sorozatos kudarcokat, de anyagi gondok, tőkehiány és emberi rosszindulatok is gyötörték. Hosszú évek fáradozásai vesztek kárba addig, amíg rájött arra, hogy nem használhatja a papirkása-matricákat, hanem fémpálcikák végébe kell mélyíteni a betűket. Vagy amíg rájött arra, hogy a sorrá foglalt betűk ólommal való ki-

öntésének magában a gépben kell megtörténnie.

Az általa végül is megszerkesztett első soröntő szedőgépet a *New York Times* nyomdájában állították fel 1886 július 3-án. Innentől számítják a diadalutát, amelyen a szedőgép a világ minden tájára eljutott. Mergenthalernek azonban sokáig kellett várnia, míg learathatta munkája gyümölcseit. Az amerikai szaklapok négy éven át elhallgatták a találmányt s az akkori Németország vezető szaklapja, a *Journal für Buchdruckerkunst* csak mint újabb szélhámosságról emlékezett meg róla. Úzérkedő mesterkedésekkel is meg kellett küzdenie Mergenthalernek, amikor egyes amerikai lapkiadók monopóliumként akarták megszerezni a gépet vállalatuk számára.

A Mergenthaler-féle Linotype, amelynek sikerét előbb az 1890 évi newyorki kiállítás, majd a már említett chicagói világhiállítás pecsételte meg, ma is a legelterjedtebb a soröntő szedőgépek közül. Hiszem, hogy érdekelni fogja olvasóinkat; miékként működik egy ilyen gép?

A szedő a szedést egy írógépszerű billentyűzet lenyomásával végzi. Minden betű lenyomásánál a gépen levő betűtárból az illető betű mélyített képét viselő matrica, jelen esetben rézlapocská esik le s ezek a leeső betűk egy vezetőn keresztül egymásután sorakoznak. Minden szó után egy kizáró éket szednek. Amikor az előírt nagyságú sor betelt, a szedő egy emelő segítségével „elküldi” az egész sort a géppel összeszerelt öntőszerkezetbe, ahol a további folyamat már önműködően történik, függetlenül attól, hogy közben a szedő tovább dolgozik. Az öntőszerkezetben erős nyomás-

saj ólom ömlik a matrica pozitív betűképébe; a beöntött ólom gyorsan megkeményedik és egy teljes sort ad, amelyen a matricáknak megfelelő betűk magasztott, negatív képe áll. Ezeket a sorokat foglalja azután hasábokká, illetve oldalakká a tördelő, s lényegében ezekről az oldalakról történik a nyomás. Bent a gépben a már felhasznált matricákat mindjárt öntés után egy elmés elosztószerkezet önműködően visszaviszi a betűtárba.

A Linotype hátránya, hogy hiba esetén az egész sort újra kell szedni, előnye viszont, hogy gyorsan lehet vele dolgozni és könnyű a tördelés. Ezért van az, hogy a napilapok mind ilyen szedőgépeken készülnek. Az egyes betűket szedő és kiöntő első gépet, amelynek neve *Monotype*, nemsokkal utóbb, 1894-ben találta fel Tolbert Lanston. Egyidőben, 1883 körül Mergenthaler is kísérletezett

ilyen gép szerkesztésével, S ha már ennél tartunk, hadd jegezzem ide, hogy a Monotype — a másiktól eltérően — külön szedőgépből és öntőgépből áll. A szedőgép billentyűzetének lenyomására itt a gép sűrített levegőjű lyukasztója egy papírszalagra az egyes betűknek megfelelő csoportozatban lyukakat üt. A kész papírszalagot azután az öntőgépbe helyezik és a gép a betűket és jeleket tartalmazó matricarámát megfelelő helyzetbe hozza az egyes betűket önműködően kiönti.

Az önemésztő lázas munka és a sok izgalom, sajnos, igen korán aláásta Mergenthaler egészségét. Amikor 1892 nyarán utoljára látogatta meg Európát, már a súlyos beteg benyomását keltette. Állapota 1894 végétől fokozatosan romlott s 1899 október 28-án meg is halt baltimorei otthonában. Mindössze 45 éves volt.

A KIS ÚT

Minden komoly könyvből azt a tanulságot vontam le, hogy vallásunk lényege s lelkiéletünk próbaköve a szeretet gyakorlása. Erről fognak megismerni az emberek és az utolsó ítéleten ettől tétetik függővé örök üdvösségünk, vagy kárhozatunk. Komolyan igyekeztem tehát eszerint alakítani életemet.

Mostanában azonban két probléma gyötör: 1. Az egyik, hogy az emberek megsegíttetési igénye táguló tendenciájú, akár a világegyetem. Nemcsak anyagi és erkölcsi támogatást kérnek, de még az ember egyéni barátkozását is, és olyan utakat, beszerzéseket, elintézéseket, amelyeket ugyanúgy maguk is elvégezhettek volna. Éppen csak kényelmesebb nekik, ha én végzem el. Tudom, kell „balgának lenni Krisztusért”, a szentek ilyen „jó bolondok voltak”, de bennem valami lázadzik ez ellen.

2. A másik: úgy érzem, hogy a szentírás szelleme szerint a szeretetszolgálat megelőz mindent, még az imádságot is. Mivel nekem az imádság mindig nehezemre esett, örömmel ragadtam meg a lehetőséget: imádság helyett valami szeretetszolgálatot ten-

ni a felebarátnak. Most pedig látom, hogy már egyáltalán nem tudok imádkozni, hanem még szentmise alatt is azon töröm a fejem: mit kellene elintéznem és hogyan? Imám legfeljebb annyi, hogy felkérem az Uristent, legyen segítségemre terveim keresztülvitelében.

Nem kétséges, hogy szándékai jók és a kiindulás helyes volt. Később azonban bizonyos mellékszöngék kezdtek elnyomni a tiszta melódiát és megzavarták a harmóniát.

Igen, vallásunk alapkövetelménye a szeretet, és pedig az Úr Jézus megfogalmazásában: az első és legfőbb: „Szeresd a Te Uradat Istenedet” — a második ehhez hasonló: „Szeresd felebarátodat” s a kettő „és”-sel kapcsolódik, nem vagy-vagygyal.

Miben áll az Istenszeretet? Az Úr Jézus megmutatta: amikor először hallunk egyéni életéről, a templomban tartózkodott. Tizenkét éves gyermek létére úgy kérdezett és bizonyított, hogy meglátszott rajta, sokat foglalkozott már ezekkel a kérdésekkel. Amikor újra hallunk róla: elvonult a pusztába és negyven napig csak az Istennel foglalkozott. Aztán kioktatta a Sátánt, hogy nem a kövek kenyérré változtatása a legfontosabb, hanem az Isten igéjével való táplálkozás. Aztán haraggal elutasította a földi kincseket és hatalmat kínáló Sátánt. Egyedül a Te Istenedet imádjad. Aztán kiűzte a templomból azokat, akik beszenyeztek azt. Aztán... de minek folytassuk: az Úr Jézus egész éjszakákon át imádkozott, vagyis beszélt. Nappal pedig Róla beszélt. Nem, az Úr Jézus nem ima helyett tette a felebaráti szolgálatokat.

Miben áll a felebarát szeretete? Cselekedjétek, amint akarjátok, hogy az emberek nektek

cselekedjenek. Ha éhes, adjatok neki enni, ha beteg, ápoljátok, ha szomorú, vigasztaljátok... Mint minden emberi cselekedetbe, ezirányú legjobb szándékomban is belecsúszik emberi természetünk végeessége, sőt hibái is. Vannak intézkedni vágyó, nyugtalan lelkek, akik örökké intéznek valamit és akik tudat alatt a felebaráti szeretet gyakorlása közben is öntetszergést gyakorolnak. Csak a teljesítményeikre való gondolat adja meg nekik azt a biztonságérzetet, amely bizonyos kisebbrendűség érzés folytán hiányzik belőlük. Túlzásba viszik a külső munkát, mert érzik belső ürességüket. Ha az imádság által bizalmasabb viszonyba kerülnének az Istennel, nem volna lelkükben ez a hiányérzet.

Az Úr Jézus azt mondta: „Szegények mindenkor lesznek veletek”. Ő sok embert gyógyított meg, de nem mindegyiket. Támasztott fel halottakat, de csak három esetben, jóllaktatta a tömeget, de csak kétszer, lecsendesítette a vihart, de csak egyszer. Az emberek szolgálata — a felebaráti szeretet gyakorlása nemcsak adakozásból áll, hanem abból is, hogy őket különb emberekké tegyük, önmegsegítésre tanítsuk és — esetleg ha kell, éppen adományunk megtagadásával — öntevékenységre is kényszerítsük.

Hogy voltak szentek, akik másként tettek... az az ő speciális hivatásuk következménye. Isten őket mintegy felkiáltó jelnek szánta az emberiség számára.

Természetes önzésünk nagyon is gondoskodik róla, hogy ne vigyük egykönnyen túlzásba a felebaráti szeretetet. Azért az Egyház a szentekben inkább olyan példákat állít elének, akik szinte tulozták a felebaráti szeretetet. Sokszor inkább csodálat itt a köteleességünk, mint az

egyszerű kopirozás. Nekünk, kis embereknek még legnemesebbnek látszó cselekedeteinket is revideálnunk kell időnkint, a négy kardinális erény — okosság, mértékletesség, igazságosság, lelki erő — megvilágításában.

NAPLÓ

SARLÓSBOLDOGASSZONY a régi magyarság legkedvesebb Mária-ünnepei közé tartozott; népünk úgy tekintett e napon az Erzsébetet látogató, „hegyes tartományokba” siető Szűzre, mint „a sarlós munka pártfogójára”, „a nap hevét szenvedő aratóknak segítő gyámolára”. Nevét is innét nyerte az ünnep: „A magyarok — olvassuk egy régi prédikációban — amint tavaszkor a gyümölcsoltásról Boldogasszony köszöntésének ünnepét Gyümölcsoltónak, úgy most nyárbán a sarlós munkáról Boldogasszony látogatásának ünnepét Sarlósboldogasszony napjának nevezik”. Az aratás kerete és hangulata azután kitűnő alkalmat nyújtott a szónoknak — Telek Józsefnek — arra, hogy az elnevezés értelmét elmélyítse, beszédje témájának választva a Jelenések Könyve versét (14, 16): „Misit falcem suam in terram”, „elbocsátá az ő sarlóját a földre”. Máriára alkalmazza a szavakat és „Arató Szűznek” nevezi Jézus Anyját, mivel „kariatja a bűnnek konkolyát a lélekből, kariatja az eretnekség töviseit az Anyaszentegyházból, és begyűjti az érdemes lelkeket a mennyei boldogság csürébe”.

Népes processziók keresték föl a Szűz egy-egy kegyhelyét ezen a napon. A nevezetesebbek közé tartoztak a sümegi búcsújárások, amikor mind az egybesereglett nép, mind a prédikáló pap megemlékezett a Mária közbenjárására Sümegen történt csodálatos gyógyulásokról: a gyógyíthatatlan bécsi asszonyról, aki ájtatossága végeztével a kegykép előtt visszanyerte egészségét, a jánosházi nemesember tizenkét esztendő vak fiáról, aki szemévilágát kapta vissza, a két ugyancsak vak német katonáról, „akik itt megvilágosítottak”, a légrádi nyomorult asszonyról, „ki anyja méhétől néma lévén, itten megadatott nyelvének kötele”, meg „vitézli Nagy Györgyről, aki közel tizennégy esztendeig jobb részén lábai fájdalmi miatt ágyban nyomorogván, ennek kegyesége által éppen meggyógyult, melynek emlékezetére s nagyobb bizonyosságára a mankóit is ide küldötte”. 1739-ben országos pestis és más ragadozó nyavalyák miatt megtiltották a processziójárásokat, de azért mégis sokan elmentek Sümegre, „Sionnak most szomorú utain a keserűségtől elnyomatott, de egyébiránt minden isteni kegyelmekkel és áldásokkal rakatott Sion városához” — ol-

vassuk Padányi Bíró Márton prédikációjában. Öt évvel korábban, 1734 Sarlósboldogasszonyán ugyancsak ő esedezett Sümegen a Szűzanyához, oltalmazza Magyarországot „az egész világnak jajt és veszedelmet kiáltó jövedölések idején”. A jóslat, mely bizonyos ünnepek egybeeséséből következett a közelgő bajokra, s mely egész Európát ijedelemben tartotta, így hangzott: „Quando Marcus Pascha dabit, Antonius Pentecosten celebrabit et Johannes Corpus Christi adorabit, totus mundus vae clamabit”. Nálunk azonban a baljóslatú husvét is, pünkösöd is, Úrnapja is baj nélkül múlt el, holott „ezek a jövedölések már némely külső országokban tapasztalt jajokkal és romlásokkal beteljesedtek”. Szerencsénknek pedig abban kereshetjük okát — magyarázta Bíró Márton — hogy Úrnap nyolcadára nyomban a Boldogságos Szűz napja következett, s ezzel „az látszik példázatni, hogy a Boldogságos Szűz mint erős kőfal és erős bástya, ezt az ő királyné asszonysága és oltalma alatt levő magyar hazánkat pártfogó és védelmező hatalmas erejével körülvévén, mint erős bástyával bekerítette, hogy minden veszedelmek, háborúságok, inségek és nyomorúságok ebből az ő oltalmazása és védelmező pártfogása alatt lévő hazánkából kirekesztvén, mi csendességben és békeségben megmaradhassunk”.

Különleges tisztelettel adózott Sarlósboldogasszonynak Kecskemét városa. „A kecskeméti zöld mezőkön valamennyire fölemelkedő halmocskát már a régiék Mária Angyalok Királynéja hegyének s halmának akarták nevezni, sőt többnyire majd minden szombati s vasárnapi hajnalokban tolongva csoportoztak ide a városbéli lakosok” — írja Telek József. Utána is járt a szokás eredetnek s „éltes emberektől, kik az ősi hagyományokból és halomásokból beszéltek”; megtudta, hogy az Angyalok Királynéja halmán már a középkorban kőkápolna állt s mellette „hasznos erejű kutaeska”; a reformáció alatt azonban a forrás is megszánt, a kápolna is elpusztult, „avagy ez, némelyek vélekedése és beszéde szerint, angyali tehetség által máshová vitetett: amintis az andocsi, fundamentum nélkül álló angyali kápolnát őriző szerzetesek mai napig emlegetik, hogy régente a Kecskemét tájáról oda utazók keserves sirással töltötték vala be azt a szent helyet, fennszóval kiáltván: Ó édes Szűzanyánk, miért hagytál el minket!”

A tizennyolcadik század derekán a hagyomány arról is tudott, hogy a halmon gyakran angyali énekszót lehetett hallani. „Egy Kottandi Mihály nevű katolikus gazdaember a halomhoz közel lévő kertjében egykor nyári csillagos éjszakán, hallván a szép énekszövegeket, minden munkásait álmukból fölébresztette, szemükre hányván nekik, hogy már a városból kijövő asszonyok a Mária hegyén szokásuk szerint hajnalra énekelnének. Holott a munkások, midőn felébredvén munkához kezdének, mindnyájan észrevették, hogy még nem hajnali, hanem éjjeli idő volna, és hogy a Mária hegyén hallatott éneklés nem emberi szózat, hanem a szép mennyei fényesség között angyali zengés lett volna”.

Telek József, aki a legendákat összegyűjtötte, nem akarja „ezeket a hírmondásokat teljes valóságnak mondani”, meghagyja hagyománynak a hagyományt, hallomásnak a hallomást; azt

azonban határozottan állítja, hogy „azért az egyért méltán s helyesen neveztetik ez a választott halmocska Mária Angyalok Királynéja hegyének, mert itt a dicsőség angyalai mindenkor különös szolgálattal és segítséggel voltak azokhoz, kik ide bizodalmasan folyamodtak”, különösen ha buzgó ájtatossággal tisztelték s áldottnak nevezték a Szent Szűzet. „Beszéli közönségesen az éltesek — mondja — hogy nem annyira régi időben, a felyő száz-
nak elején némely Darányi György nevű kálvinista ember Kerekegyházáról jöttében ezen a térségen setét éjszakának idején az ördögi szörnyű kísértetektől és vérborzasztó rút látásoktól meg-rémülvén ide Mária Angyalok Hegyére bizodalmasan befutott volna és itt a gonoszok rettenetességétől megmenekedett volna; annakokaért mikor az 1713. esztendőben ez a most fennálló Mária kápolnája a hívek adományából épülne, az említett kálvinista ember is a kísértetnek idején tett fogadása szerint sommás költ-séggel segíti vala az épületet: amint az épületről írott lajstromnak első levelén mind az ő neve, mind adománya föl van jegyezve”.

Telek József prédikációja, melyben mindezt elmondja, szintén ott hangzott el a „kecskeméti füves mezőkön”, a Boldogasz-szony látogatása tiszteletére — a régi, középkori szentély helyén — épült kápolna előtt, a szabad ég alatt, Sarlósboldogasszony ün-nepét, amikor is — mondja — „az egész nép szép búcsújárással, mezőket gyönyörködtető énekléssel és angyali üdvözlésekkel min-den esztendőben meg szokta látogatni ezt a szent helyet és itten szentmise és prédikáció hallgatással tiszteli az utazó szentséges Szűz Máriát”. . . (r. gy.)

LAMARTINE 1832 júniusában szállt hajóra Marseille-ben, hogy fölkeresse Jézus földi életének színterét s a Palesztinát kör-nyező keleti vidékeket, és 1833 októberében érkezett haza. A Szent-föld, amióta Chateaubriand — igaz, elég sebtében és fölületesen — bejárta, mondhatnók „divatban volt”; nagyon valószínű, hogy amikor útrakelt, Lamartine mint utazó is versengeni kívánt „A kereszténység szelleme” szerzőjével, akinek dicsőségét egy kissé nyomasztónak érezte. Az expedíciót meglehetősen látványosan szervezték meg, s az út folyamán a „főhős” nem egyszer valóban úgy viselkedett, mintha jól megvilágított színpadon káprázatos szerepet játszana. Ezért aztán beszámolója, az 1835-ben megjelent — s utóbb számos kiadást ért — „Keleti utazás” sem megbíz-ható; legalább annyi benne Lamartine képzeletének terméke, mint a szigorú valóság. Ez utóbbit — a valóságot — ugyanis pontosan ellenőrizhetjük egy másik „utinaplóból”, a költő inasából, aki napról-napra mindent följegyzett, nem olyan fényes színekkel ugyan, mint gazdája, de mindenestre sokkal hitelesebben. Amel-lett vannak más dokumentumaink is, amelyek szemléletesen mu-tatják Lamartine valóban költői túlzásait. Elég egymás mellé ál-lítani például azt a képet, amelyet ő rajzol romantikus látoga-tásáról Lady Stanhopenél, a sivatagban élő rejtélyes angol nő-nél, meg amit maga Lady Stanhope rajzol róla emlékezéseiben. Lamartine, noha valójában eléggé zavarban volt, utólag, vissza-tekintve, szinte hőssé magasztosítja magát és már-már messiási szerepet jósoltat magának a Ladyvel; ez viszont kereken kimond-

ja, hogy látogatóját inkább találta szánalmasnak, mint lenyűgözönnek. Egyszóval a dolgok nem egészen úgy történtek, ahogyan a „Voyage en Orient” leírja őket; alaposan csálódnék, aki történelmi, vagy akár csak földrajzi dokumentumként olvasná.

De ha egyszer erről az igényünkről lemondunk, az író bőkezűen gondoskodik kárpótlásukról. Képzetele, mely a tényeket illetőleg vajmi megbízhatatlan, elemében találja magát; mihelyt arról van szó, hogy egy tájat szemünk elé állítson, megéreztesse annak hangulatát, a szemlélőre tett hatását, bájoságát vagy nyers erejét, vagy hogy költői eszmélkedések, igazi lamartine-i meditatiók és hangulatok arabeszkjeit fonja egy-egy látvány esemény köré. Ezért aztán a „Voyage” — legalábbis részleteiben — a romantikus próza legjellegzetesebb és legfrisebb termékei közé tartozik. A Szentek Völgyének vagy Balbek romjainak leírása valóban remeklés; míg azok az oldalak, melyeken az utazó költő — mintegy a politikus Lamartine preludiumaként — történetbölcséleti nézeteit, vallásfilozófiáját és a világ jövő sorsának alakulásáról vallott fölfogását fejtegeti, ha jellemzőek is a korra és írójukra, a mai olvasó számára elavultak és fárasztóak.

Van azonban, kiváló költői értékén túl, a „Voyage”-nak még egy érdekessége, különösen a katolikus olvasó számára. Ez az utleírás ugyanis voltaképpen egy lelki dráma története. Lamartine, mint fiatal költő, a Restauráció világában „katolikusnak” indult, helyesebben katolikusnak a szó akkori, erősen dogmáttan, érzelmi és hangulati értelmében. Ott látni őt a papi pályára készülő Rohan herceg, későbbi biboros társaságában Roche-Guyonban, ahol valóságos meghatottságok, könnyek és áhítatos lelkesedések közepett töltik a nagyhatót; ott látni aztán a még korántsem lázadó, „trón és oltár szövetségét” még korántsem kárhóztató Lamennais környezetében; hogy aztán fokozatosan eltávolodjék ifjúkorának és első költői sikerei idejének meglehetősen ködös, szétfolyó eszményeitől s egyre inkább közeledjék valaminő nem kevésbé ködös és szétfolyó deizmus felé, mely utóbb aztán jellemző módon — és nemcsak rá, hanem egész korára jellemzően — sajátos, deisztikus, dogmáttan liberális haladáshitté válik.

Nos, a „Voyage” ennek az átalakulásnak a tükre. Lamartine lelkében most vívja meg döntő harcát a hit és a kétely; és hite sokkal kevésbé volt megalapozva; semhogy a kételynek ellentámasztott volna. Olykor — mint a Názáretről szóló részben például — valósággal kilehetjük azt a párbeszédet, melyet a hívő lélek folytat Lamartine-ban a kételkedővel, a deista a katolikus-sal, hol kimondva, hol burkoltan, de mindig ugyanarról a középonti kérdéstről: az Inkarnációról, Krisztus istenségéről. Názáret fölött, úgy látszik, még erősebb a katolikus; Lamartine — inasa a tanú rá — valóban térdreborul és zokogva megcsókolja az áldott földet.

De végül mégsem a hívő lesz a győztes a küzdelemben. Lamartine úgy indult szentföldi útjára, mint aki erre az egyetlen kártyára teszi föl a hitét. Revelációt várt föle, és a reveláció elmaradt. A hitet nem lehet hangulatokra építeni, mert a hangulatok elmúlnak éveinkkel; a hitet dogmákra kell építeni, mert a dogmák állandóak és semmiféle hangulattól nem függenek. La-

martine valóban kinőtte a hitét, mert az ő hite kinőhető hit volt, pusztán érzelmi, hangulati hit. S mikor férfikorába érve az ifjúság hangulatait és érzelmeit levetette, nem volt többé mibe fogódznia.

Ez a „Voyage” lelki drámájának keresztény tanulsága. (r-y)

AMERIGO VESPUCCI ötszáz éve született. Jómódú nemesi családból származott. A teretolai Garibaldi-szobor mellett álló kolostorszerű épület falán fehér márványtáblán ezt a büszke felírást olvashatjuk: „Ebből a Teretola községből vette eredetét a nemes és hatalmas Vespucci-család, melyből Amerika névadója, a nagy Amerigo származott”. A tehetséges fiú tudós nagybátyjának, Antalnak irányításával végezte tanulmányait. Egyik tanuló társa Soderini Péter, a későbbi firenzei gonfaloniere volt, akivel később is megőrizte a baráti kapcsolatot. Tanulmányai befejeztével ő is, mint annyi kortársa, kereskedői pályára lépett. A kilencvenes évek elején elhagyta hazáját és a Sevillában működő Berardi-cég szolgálatába lépett, mely az Indiai Hivatal megbízásából a Nyugatindiaiba induló hajók felszerelését és így többek közt Kolombus második és harmadik expedíciójának előkészítését is végezte. Különösen a harmadik út előkészítése okozott sok munkát. Amerigo 1497 tavaszától 1498 tavaszáig jóformán állandóan utban volt Sevilla és a san lucari kikötő közt.

Es mert, a közmondás szerint, evés közben jön meg az étvágy, a derék Amerigo addig készítgette elő mások útját, hogy a végén maga is kedvet kapott a felfedezésre. Ezért csatlakozott ahhoz a kis expedícióhoz, mely a rettenhetetlen bátorságú kis lovag, Ojeda Alfonz és a kitűnő térképrajzoló de la Cosa János vezetésével 1499 május 18-án indult el a cadixi kikötőből Délamerika északnyugati partjainak kikutatására. A merész argonauták 27 nap alatt átszelték az oceánt és Surinam, a mai Holland Guyana partján szerencsésen elérték a kontinenst. Innét állandóan nyugat felé haladva egymás után felfedezték az Essequio folyó torkolatát, az Orinoco hatalmas deltáját, érintették Trinidadot, felfedezték a sokat emlegetett Gyöngyszigetet (Margarita) és Curacaot, melyet szokatlanul magasnövésű lakóiról Oriások szigetének neveztek el. Majd tovább haladva Coquibacoa falura bukkantak, melyet cölöpökre épített házaikról Kis Velencének kereszteltek el. (Venezuela) Ez az elnevezés később a mellette levő öbölre, majd az egész tartományra, végül az ott kialakult országra is átszállott. Az expedíció utolsó vállalkozása a Maracaibo-tó körülhajózása volt. Utána Haiti és Cuba érintésével visszaindult Európába, ahová kétévi távollét után, 1501 júniusában szerencsésen meg is érkezett. A bátor vállalkozók maradandó érdeme Dél-amerika északi partjainak kifürkészése és pontos letérképezése, ugyancsak Cuba sziget voltának végleges megállapítása volt.

A szerencsés vállalkozás a vezérek mellett Amerigo nevét is felkapta. Kítűnő teengerészeti ismeretei mellett utjáról közölt színes leírásai is jelentékenyen közrehatottak ebben. Az emberek figyelmébe kezdett feléje fordulni. Így történt, hogy amikor Nagy Emánuel portugál király a Cabral Alvarez által véletlenül felfedezett braziliai partok tüzetesebb kikutatására 1501-ben újabb

expediciót készült küldeni, külön küldött útján hősünket is csatlakozásra kérte fel. Amerigo némi habozás után igent mondott s miután spanyol szolgálatból portugál szolgálatba lépett át, mint csillagász csatlakozott a Lisszabonból kiinduló expedícióhoz. Utját ezúttal is szerencse kísérte. A három hajóból álló kicsiny flottával augusztus 16-án, Szent Rókus napján érte el a szárazföldet. Azután tovább haladva érintette a Szent Agoston-fokot (Cabo de San Agustin, aug. 28.), a Szent Mihály folyót (Rio de San Miquel, szept. 29.), a Szent Ferenc folyót (Rio de San Francisco, okt. 4.), a Szent Luca-fokot (Cabo de S. Luzia, dec. 13.), a Szent Tamás-fokot (Cabo de San Tomé, dec. 21.), s végül 1502 január 1-én eléje tárult a rio de janeiro öböl főnséges panorámája. Dél felé egészen a déli szélesség 32. fokáig követhetjük a kis hajókaraván útját. Amerigo ugyan azt állítja, hogy ő külön megbízásból egészen a déli szélesség 52. fokáig hatolt előre és csak a beállott téli hideg kényszerítette visszafordulásra, de adatok hiányában nem áll módunkban ellenőrizni állítását. Nem lehetetlen azonban, hogy a dúsképzetű olasz csak nagyobb tekintély okáért eszelte ki kalandos útját.

A vállalkozás fényes sikere ösztönözte Emánuel-királyt, hogy újabb flottillát küldjön ki azzal a különleges megbízással, hogy próbáljon meg Amerika déli csúcsának megkerülésével délnyugati irányból eljutni Keletáziába. A hat hajóból álló raj Coelho Gonzalez vezetésével 1503 június 10-én hagyta el a lisszaboni kikötőt. Amerigo természetesen szintén részt vett a vállalkozásban, mely azonban az előzővel ellentétben tökéletes kudarcral végződött. A legnagyobb hajó a Fernando Noronha szigetnél zátonyra futott és elsüllyedt, a többiek pedig megoszolva próbálták a gyülekezésre kijelölt bahiai öblöt megközelíteni. Vespucci miután két hónapig hiába várt társai megérkezésére, 1504 április 2-án visszaindult Európába, ahová június 18-án szerencsésen meg is érkezett. De bár beszámolójában minden bajt Coelho tapasztalatlanságára és elbizakodottságára igyekezett áthárítani, maga is érezte, hogy a történetek után Portugáliában nem terem számára több babér. Ezért, mielőtt tehetné, Lisszabonból Sevíllába ment és ismét spanyol szolgálatba állott. Sevíllában sorsa újból összehozta Kolombussal, aki akkor már bukott ember volt. Amerigo sorsából is ezt érezte ki s ezért önkéntelen rokonszenvet érzett iránta. „Vespucci — írta Diego fiának — tetszik nekem. A derék embertől, mint annyi mástól, elfordult a szerencse. Szolgálataiért ő sem kapta meg a megérdemelt bért.”

A nagy admirális azonban rosszul ítélte meg a helyzetet. Amerigo sokkal talpraesettebb és rugalmasabb ember volt, sem hogy egy múltó kudarc miatt elcsüggedt volna. A spanyol udvarban jól megtalálta számítását. A fősvény Ferdinánd király már 1505-ben fejedelmi ajándékkal kedveskedett neki, veje, Szép Fülöp pedig spanyol állampolgársággal tüntette ki. Még többet jelentett, hogy Ferdinánd 1508-ban 200 dukát évi fizetéssel főrévész-mesterré nevezte ki. Mint ilyennek az volt a kötelessége, hogy a hajókalauzok tengerészeti és csillagászati tudását ellenőrizze, az új felfedezésekről hiteles térképet — (padron real) — készítsen és a későbbi felfedezéseket azokba belezajrolja. Az udvar kezgét

egészen haláláig megtartotta. 1512 február 22-én halt meg Sevillában.

Mint látjuk, Vespucci gyakorlatilag is kivette részét a felfedezésekből. Ennél azonban sokkal jelentősebb irodalmi működése. Utjairól ugyanis azon melegében, még a friss benyomások közvetlen hatása alatt részletes és színes jelentésekben számolt be barátainak. Ezek a jelentések hamarosan nyomtatásban is megjelentek s latin, olasz, francia és német nyelven egykettőre elterjedtek. 1507-ben már összegyűjtve is megjelentek ezzel a címmel: „Újonnan felfedezett országok és a Vespucci Amerigóról elnevezett új világ. Ez a gyűjtemény német fordításban már 1508-ban megjelent, francia fordítása 1515-ben látott napvilágot.

Igazán közkinccsé azonban csak a freiburgi (Breisgau) születésű és a maga idejében nagy tekintélyben álló Waldseemüller, Waltzenmüller (Hylacomylus, Ilacomylus) Márton lotharingiai, san didiei gimnáziumi tanár révén váltak Amerigo jelentései. Ez a fáradhatatlan tudós ugyanis 1507-ben új kozmografiát adott ki és ahhoz mintegy szemléltetésül mellékelte hősünk jelentéseit.

Mivel pedig Waldseemüller munkája még megjelenési évében négy újabb kiadást ért, Amerigo neve egyre jobban összeforrott az újvilággal.

Waldseemüller azonban pozitíve is hozzájárult Amerigo felfedezői nimbuszának növeléséhez. Kozmografiája kilencedik fejezetében ugyanis, miután röviden jellemezte Európa, Ázsia és Afrika viszonyait, folytatólag így ír: „Ma már ezeket a világrészeket is jobban ismerjük, sőt Amerigo Vespucci révén egy nyegediket is ismerünk és én nem látom át, ki és milyen címen tilthatná meg, hogy az újvilágot éleseszű felfedezőjéről Amerigo földjének, helyesebben Amerikának nevezzük; hiszen Európa is, Ázsia is asszonynevet viselnek.” És a nagyérdemű kozmografus felhívása hamarosan visszhangra talált. A német tudósvilág ellenmondás nélkül elfogadta az Amerika elnevezést. Jellemző, hogy Vadianus svájci humanista már 1512-ben így írt: „Amerika, melyet Vespucci fedezett fel.” A térképeken azonban jóideig csak Braziliára alkalmazták az elnevezést. Az egész földségre való alkalmazása csak Ortelius nagy térképgyűjteményének (Theatrum orbis terrarum, 1570) megjelenése után lett általánossá.

Igy Amerigo úgyszólván érdeme nélkül hozzájutott „a földkerekség kitágítója” büszke jelzőhöz, míg az igazi felfedezőnek egy másodrangú délamerikai állammal kellett megelégednie. Így teljesedett örök hírnév utáni sóvárgása. Egy helyütt ugyanis ezt olvassuk nála: „A hosszúság meghatározása nagyon nehéz mesterség; csak azok értenek hozzá, akik nem sajnálják az alvást megvonni maguktól. En annyi virrasztottam, hogy ezzel legalább tíz esztendővel megrövidítettem az életemet. De nem sajnálom az áldozatot, mert remélem, hogy az eljövendő századokban hírnévben visszanyerem.” Nekünk, magyaroknak annál kevésbé van okunk tiltakozni Amerigo névadása ellen, mivel így az újvilág neve elválaszthatatlanul összeforrott Szent Imre nevével.

Az Amerigo név ugyanis a latin Emericus olasz formája.

(—bg—)

PÜSPÖK AZ EKE MÖGÖTT. A XIII. században élt Szent Richárd püspököt úgy örökítették meg a korabeli festők, amint egyik kezében könyvet tart; a másikkal az eke szarvát fogja. Hogyan került oda az eke a képre? Ennek történetét olvastuk legutóbb egy kis írásban, amelynek Joan Windham a szerzője.

Élt akkoriban két testvér. Az idősebbnek nem tudjuk a nevét. A fiatalabbat, aki papnak készült, Richárdnak hívták. Richárd még javában tanult, amikor meghalt az édesapjuk, aki földműves volt és kis gazdaságát idősebb fia segítségével művelte. A magára maradt idősebb fivér hasztalan feszítette meg minden erejét, nem bírta egyedül a munkát. A gaz kezdte ellepni a földet, a vízlevezető árkok eldugultak, a termés egyre silányabb lett. A fiú többször gondolt arra, hogy megkéri öccsét: legyen segítségére, de mindannyiszor el is hessegette magától a gondolatot, mondván, hogy Richárd úgysem lesz hajlandó abbahagyni a tanulást. Amikor azonban elviselhetetlenül rosszra fordultak a dolgok, mégis csak bement a városba, felkereste a káptalani iskolában Richárdot és elpanaszolta a baját.

„Mit tegyek?” — kérdezte végül is tőle.

„Hazamegyek veled és segítek neked — felelte Richárd. Mégsem tűrhetjük azt, hogy a föld ne teremjen. Igaz, hogy nem sokat értek a megmunkálásához, de majd csak megtanulom.”

Richárd összeszedte kevéske holmiját, búcsút vett előljáróitól és hazament, hogy megmentse a családi vagyont. Éveken át keményen dolgozott. Irtotta a gáz, szántott és vetett, kaszálta a szénát és a gabonát, gondozta az állatokat. Közben jobb művelési módokon is törte a fejét, kísérletezett növényekkel és állatokkal, úgy hogy nemsokára a környék gazdái is felfigyeltek reá. Egyre többen keresték fel és kérték tanácsait.

„Haladnunk kell folyton — mondogatta Richárd. — Nemcsak a tudományban nincs megállás: nem állhatunk meg a mezőgazdaságban sem.”

Különösen a gyümölcsök nemesítésében, a szemzésben és ojtásban ért el meglepő eredményeket Richárd. Amolyan ártatlan szenvedélye lett ez, amelyhez püspök korában is hű maradt.

Mert Richárd a földművelés fáradalmi és örömei között sem feledkezett meg választott hivatásáról. A nyolcadik év végeztével, amikor a kis családi birtok már valóságos mintagazdasággá fejlődött, elbúcsúzott bátyjától és egyenesen Oxfordba ment, hogy felelevenítse és folytassa papi tanulmányait. Ezúttal már be is fejezhette azokat, hozzá olyan fényes sikerrel, hogy nemsokkal pappásztenelése után püspökké választotta meg a chichesteri káptalan.

A testvéri szeretetnek, a család és anyaföld iránt való áldozatos szeretetnek ilyen ragyogó tanúsítása után nem csodálhatjuk, hogy az Isten szeretetének és szolgálatának is kimagasló példáját nyújtotta a kortársak részére. Már életében szinteknek tekintették, halála után pedig rövidesen szentté is avatták.

AZ AMAZON-VIDÉK INDIANJAI. Néhány éve divatban vannak Délamerika indiánjai; egyre újabb és újabb kutatók indulnak az Amazon dzsungeléibe és „a nagy zöld pusztaságba”,

melyet óriási, olykor nyolcvan kilométer szélesen hömpölygő folyamok szelnek át. Utjaikról; eredményeikről nemcsak tudományos könyvek számolnak be, hanem színes leírások, érdekes riportok is.

A hírhirdetők, akik már hosszú esztendőök óta dolgoznak az Amazon-vidék indiánjai közt, sokkal szerényebbek és csak igen ritkán hallatnak magukról, pedig amit mondanak, már csak azért is méltó a figyelemre, mert hiszen nemcsak egy-egy — bármily jól szervezett s alapos — expedíció erejéig ismerik a tájat és népeit: állandóan ott, állandóan velük élnek. Egy magát meg nem nevező s hosszú ideje az amazonparti misszióban működő szaléziánus így ismerteti a rend folyóiratában az indián gyermekek helyzetét és sorsát:

Az erdőkben vagy mocsarak közt élő vad indián annál inkább ragaszkodik rokonaihoz és csoportjának tagjaihoz, minél szűkebb körben mozog. Semmivel sem érez kisebb barátságot és szeretetet irántuk, mint a művelt ember, legföljebb csak kevésbé nyilvánítja ki érzelmeit. A gyermeket jóformán soha nem csókolja meg az édesanyja; a csók egyébként majdnem teljesen ismeretlen, még a házastársak között is. A család feje a férfi; ő parancsol, s az asszony föltétlenül engedelmeskedik neki. A gyermekekkel természetesen az anya törődik; kicsinyét mindenüvé magával viszi s többnyire éjszaka is a karjában tartja. Sosem igyekszik elválasztani a csecsemőt, hagyja, hadd szopják, ameddig jólesik neki; nem ritkaság egyes törzsekben három-négy éves gyerekeket látni anyjuk karján, amint fölvaltva hol a pipát szívják, hol anyjuk emlőjét. Az apa az apróságokkal nem foglalkozik, legföljebb ha el-eljátszik velük olykor. Az ő szemében a fiúgyerek akkor kezd számítani, amikor eléri kamaszkorát.

Ezeknek a fölavatása ünnepélyesen történik; ennek kapcsán próbákat kell kiállniuk annak bizonyítására, hogy valóban méltók férfisorba lépni. A próbák közt a legenyhébb a megostorozás, a legkegyetlenebb az, amikor az ifjú testét irgalmatlanul összemaratják egy igen mérges csipésű hangyafajtával. Mindezt szó nélkül kell eltűrnie. A kivaró-indiánok ezenkívül megkínázzák, hogy az ifjú érettsége jeléül embervért ontson: ellenséget öljön, vagy megölésében közreműködjék. Ha megfelel a követelményeknek, a férfiak maguk közé fogadják s attól kezdve velük eszik, osztozik örömeikben és fáradalmaikban és gyakorolhatja a férfiakat megillető előjogokat. Szólásjoga azonban csak bizonyos kor betöltése után van a törzsi gyűlésben.

A lánykát mintegy nyolc éves korában szülei egy külön erre a célra szolgáló kunyhóba, a „jaripubeh”-be vezetik, ahol három-négy napig szigorúan büjtölnie kell, utána pedig bebizonyítania, hogy ért a vízfordáshoz, tűzgyújtáshoz, ételek elkészítéséhez és egyszerűbb háztartási eszközök fabrikálásához. A varázsló beszédet intéz hozzá, figyelmezteti, legyen majd jó felesége férjének, jó anyja gyermekeinek és jó gondviselője házának. Utána visszamehet a szüleihez. A varázsló emlékeztetőül három ostorcsapást mér rá, s az egész szertartást tánc és mulatozás fejezi be.

Mielőtt férjhezadják, ismét visszakerül a magányos kunyhóba, ahol a törzs valamelyik erre kiszemelt öregasszonya kiok-

tatja asszonyi és anyai teendőire. Férjét szülei választják ki, s neki hozzá kell mennie, akár tetszik, akár nem. Sosem fordult elő, hogy a lány ezen a téren megtagadta volna az engedelmeséget. Az asszony szigorú fegyelemben él, férje távollétében nem vehet részt ünnepségen, nem díszítheti magát, annak engedélye nélkül nem táncolhat; egyáltalában, mindenben tőle, akaratától vagy szeszélyétől függ.

A gyermekszületést az indiánok nagy áldásnak tekintik. Az asszonynak semmiféle fájdalmat nem szabad nyilvánítania; a férj az, aki vajúdik, üvölt, verejtékezik; körülötte szorgoskodnak; őt ápolják és becézik. Az asszony azalatt magárahagyva hozza világra gyermekét a „jaripubeh”-ben, ő maga fűroszti meg a legközelebbi folyóvizben, aztán várja, hogy fölkeresse valamelyik asszony-rokona, elvegye tőle az újszülöttet és bemutassa apjának. A törzs jókívánatait is ez fogadja a szerencsés szülését.

Nyomban ezután két férfirokon halászni indul. Különféle fajta halakkal térnek haza. Hitük szerint minden halfajtának megvan a maga védőszelleme, s ezeket, kedvező magatartásra kell birni az apa, az anya és a kisdéd iránt. A varázsló különféle szidalmazó és becsmérő szavak kíséretében mindezt meg is parancsolja a szellemeknek, aztán a zsákmány egyik részét fölfalja, maradékát pedig megéteti a szülőkkal és a csecsemővel. Most aztán az apa indul el vadászni; a gyerek annak a vadnak a nevéet fogja viselni, amellyel ezen az útnán legelőször találkozik.

Ezek a szokások — fejezi be beszámolóját a szaléziánus hit-térítő — bizony messze vannak a kereszttség szentségétől. A papnak meg kell találni rá a módot, hogy meggyőzze ezeket a lelkeket hagyományaik ürességéről, babonáik hiábavalóságáról s arról a természetfölötti világról, melynek létezését még csak nem is gyanítják. Hosszú és fáradságos munka ez, mely csak a jövő nemzedékben fogja meghozni igazi gyümölcsét; eredményei azonban itt-ott máris mutatkoznak a Matto-Grosso vidékén és az egyenlítői erdők vad kivaró-törzsei közt. (l. c.)

AHOL AZ ÉRDY-KODEXET IRTAK. Hűvösen köszönt ránk a májusi este, amikor megérkeztünk a hajdan Szent Mihályról nevezett völgybe. A kis faluban csak a csend s néhány kődarab utal arra, hogy itt valamikor „néma barátok” laktak. Mert a nép így emlegeti az egykori karthauziakat. S mily kevesen tudják, hogy egyik legnagyobb kolostoruk Magyarországon volt! A történelem így emlékezik meg róla:

A Bakony erdőrengetegében már 1200 körül lakott hely volt Luedl vagy Lewald. Nagy Lajos, akit a szerzetesrendek atyjának is neveztek, a völgyet várostul a szigorú karthauziaknak adományozta, hogy ott munkálkodjanak Isten dicsőségére, s a várkastély kőveiből hatalmas kolostort építtetett nekik, Szent Mihály arkangyal tiszteletére. „Maga a zárda — olvassuk Dedek Crescens Lajos rendtörténetében — egyike volt a világ legszebb kolostorainak. Azon kevés romból ítélve, melyek a kolostor táján folytatott építkezések alkalmával feltűntek, megállapíthatjuk, hogy teljesen a karthauzi szabályoknak megfelelően építették. Két öl-

nyi magas kettős kökerítésének nyomai még ma is láthatók. Ezek mellett keletről hegyipatak folydogál, mely négy nagy halastavat táplált". A kolostor, alaprajzát a második világháború előtt a nürnbergi múzeumban őrizték. Középpütt állt a templom — maga is műemrek lehetett — körülötte a felső kolostor cellasora; az alsó kolostor és a vendéglátó helyiségek távolabb épültek. A cellák boltívesek voltak; mindegyikhez kis kert tartozott. Egy történetíró — Fuxhoffer — számukat háromszázra, az itt élő szerzeteseket négyszázra teszi. Az alapítólevél azonban csak tizenkét főszentelt szerzetesről és két újoncraól beszél. Ezt 1378 március 17-én állította ki Demeter zágrábi püspök, (külföldi egyháztörténetesek korábbra, 1350-re, 1364-re teszik az alapítás évét). Az első perjel egy bizonyos János atya volt, Seitzből jött és egy hazai okmány már 1370-ben említést tesz róla; az első szerzetesek a kékesi és marianosztrai pálosok közül kerültek ki.

Királyaink szívesen felkeresték a klostromot. Mátyás és anyja gyakran jártak itt látogatóban; Szilágyi Erzsébet különösen is pártfogolta. Fennmaradt egy 1460-ból származó okmány, pecsétjén nyitott kétszárnyú oltárral s annak közepén a konvent védőszentjével, Szent Mihállyal, aki jobbján kardot, baljában mérleget tart, s ezzel a körrattal: „S. Conventus Sancti Michaelis Ordinis Cartusiensis”; Zsigmond perjel aláírásával ez az oklevél azt tanúsítja, hogy Szilágyi Erzsébet részesül a rend minden lelki érdemében.

A történetírók följegyezték, hogy 1480 januárjában Mátyás király, Beatrix királyné és sógora, Aragóniai János bíboros több napig a klostrom vendége volt. A királyné betegen is töltött itt hosszabb időt: a karthauziak híresek voltak orvosságaikról és gyógyító tudományukról.

Ebben a kolostorban fejezte be 1527 november 23-án egy karthauzi barát — nevét nem tudjuk — a középkori magyar nyelvű irodalom legjelentősebb emléket, az Erdy-kódexet. De akkor már délen török-gyújtotta tüzeiktől vöröslöttek az éjszakák; és nemsokára megpecsételődött a világhíres kolostor sorsa is.

Köveiből épületek lettek, és templomának három oszlopát beépítették a jelenlegi városlődi templom falába. S a plébánia bejáratánál a lépcső falában ma is ott látható a hallgatás jele, a két szembefordult hal... (Szöllőssy Franciska)

Felelős kiadó: S í k S á n d o r

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

B. K. Az a „szent“, akinek példájára hivatkozunk, még nincsen hivatalosan szentté avatva. Ez csak hosszú vizsgálati eljárások után következik be. De abban igaza van, hogy a közhit szerint valóban az. Neve: Charles Foucauld, a melléknév pedig, amelyet életével szerzett: a Szahara apostola. Hozzá lehetne tenni: néma apostola. Foucauld atya ugyanis nem prédikált és nem keresztelt. Fiatal korában katonatiszt volt. Mulatott és kártyázott. Aztán megérintette lelkét a kegyelem, megtért, megérte, hogy pappá szentelték, aztán elvonult a sivatagba a Béni-Abbés oázisra. Innen még beljebb vonult a Hoggár hegyek közé Tamanarasséba, a tuaregek országába. Tudta, hogy a muzulmánokat szavakkal meggyőzni nem lehet, annyira fanatikusak. Azt akarta csupán, hogy „Krisztus itt a Szahara szívében is jelen legyen” egyrészt az Oltáriszentségben, másrészt egy keresztény élet tanúságtételében. Kunyhója tulajdonképpen kápolna volt: oltár, felette nagy fészület, az oltár előtt olajmécs az Oltáriszentség előtt. Itt mutatta be az atya mindennap a szent áldozatot. Itt imádkozott minden szabad percében a muzulmánok megtéréseért, és az oltárlépcsőre borulva teljesen felöltözve itt aludt éjjel, „mint egy kutya Ura lábainál”. Nappal pedig rendben tartotta kis házatáját, megművelte kis kertjét, melynek gyümöleséből mindenki részesült, aki beteg volt, vagy vándor, vagy akit valami csapás ért. Különbösen is elment mindenhová, ahol valami betegség, baj, egyenetlenség volt, és segíteti, amennyire töle telt. Igyekezett mindenben egészen úgy élni, mint környezeté, csak éppen egy magasabb kultúra és a keresztény elvek birtokában. De egy volt közülük. Megszerették, hallálát megsiratták. Ugy látszott, hogy ennyi volt minden, amit szerény életével elért. Ma mégis már egy egész Rendnek (Jézus Szíve kis testvérei) tagjai folytatják munkáját a tuaregek között. Az apostolkodás munkájában nagyon sokszor van úgy, hogy más az, aki vet és más az, aki arat... de vajjon ezért kevésbé értékes-e a magvető munkája? Élete René Basin feldolgozásában magyarul is megjelent. (A Szahara szíve).

S. M. Feltétlenül igaza van, csak abban nem, hogy elkeseredik. Az ön részéről is történt hiba. Elfelejtette alkalmazni az arany szabályt: *Forfiter in re, suaviter in modo*. Igen, megengedhetetlen, hogy a kevésbé fejlett izlés domináljon a közösségben, de az meg viszont kivihetetlen, hogy a fejlettebb izlést diktatórikus módon, fölényes nemtörődomséggel, egyszerűen közöljük, pláne ráparancsoljuk a hívekre. A megszokott képek, szobrok, zászlók, énekek rengeteg kedves asszociációval együtt épültek bele a hívek lelki életébe, énjüknek egy részecskéjévé lettek. Ha most egyszerre jön valaki — pláne, mint az Ön esetében egy új ember — és mindazt csúnyának, izléstelennek, feleslegesnek mondja, ez érthető ellenállást vált ki. Az embereknek először saját tapasztalatukban meg kell élniök, hogy az új plébános minden irányban komoly, meggondolt, valóban hozzáértő ember (akinek a szavára adni lehet, akin látszik, hogy sokat tud, de velünk érez, ért bennünket, szeret minket, vannak jó gondolatai és elég

erélyes és kitartó is ahhoz, hogy amibe belefog, meg is valósíthassa) — akkor lehet lassan-lassan a templom megreformálásához fogni. Valamelyik nagytakarítás alkalmával a sekrestyében nyer ideiglenes elhelyezést egy-egy kép, vagy szobor. Egy kiválóan ritkító antependium szépen kitisztítva és összehajtogatva ott pihen egy fiók mélyén, amíg csak valaki nem reklamálja. Akkor egy kis időre talán megint szerepel és újra eltűnik, ezuttal hosszabb időre. Közben be-becsúsztatódik egy-egy új darab, ének, egyházi rendezés. Sohasem negatív módon! Beszéljünk róla néhány embernek, mutassuk meg a legszámottevőbb embereknek, kérjük az ő segítségüket, hogy a Szép itt megtelepedhessék nálunk. Higgye el, kellő előkészülettel minden szépet és jót el lehet fogadtatni az emberekkel, de gondoljon mindig Szalézi Szent Ferenc mondására: Egy csepp mézzel több legyet lehet fogni, mint egy hordó ecettel.

F. T. Teljesen megértjük aggodalmát a ragályokkal szemben. A bacillusok felfedezése valóban új korszakot jelentett az emberiségnek a betegséggel szemben való küzdelmében. Ma már azonban a tudomány haladása kimutatta, hogy a szervezet ellentálló tevékenysége sokkal fontosabb, mint a bacillusoktól való óvakodás. Ezzel nem akarjuk azt mondani, hogy legyen könnyelmű, de igenis azt, hogy sokkal nagyobb kárt tesz gyermekében, ha elzárja mindentől és mindenkitől, mint hogyha egy-két betegséget hozna el társaitól. Ezek az ártalmak főleg lelki és idegzeti téren fognak megmutatkozni. Gyermeké nem lesz szociális lényé, nem tud beilleszkedni az emberi társadalomba, vagy félénk lesz, vagy túlbecsüli önmagát és erejét, egyszerűen hiányozni fog belőle a szociabilitás, azaz a készség az emberi közösségbe való beilleszkedésbe. És higgye el, ezzel nagyobb bajt szerzett neki, mint hogyha egyszer néhány hétig küzdenie kellett volna a gyermekben mutatkozó valamilyen beszűrődéssel. Azt a pár nyaklevest és mellbevágást, amit a gyerekek egymásnak utálnak ki, semmiféle szülői szeretet sem tudja pótolni. A gyerek megtanulja a saját erejét érvényesíteni, a „többet ésszel” elvet alkalmazni, idejében elhallgatni, cselekedetének következményeit vállalni stb. A gyermekkor csak sok gyermek között igazán gyermekkor.